

Primjena sredstava prisile prema zatvorenicima u Republici Hrvatskoj

Krpan, Nina

Master's thesis / Diplomski rad

2023

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Law / Sveučilište u Zagrebu, Pravni fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:199:331595>

Rights / Prava: [In copyright / Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-12-24**

Repository / Repozitorij:

[Repository Faculty of Law University of Zagreb](#)

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU

PRAVNI FAKULTET

Integrirani preddiplomski i diplomski sveučilišni pravni studij

Nina Krpan

**Primjena sredstava prisile prema zatvorenicima u Republici
Hrvatskoj**

DIPLOMSKI RAD

mentor: prof. dr. sc. Elizabeta Ivičević Karas

Zagreb, 2023.

Izjava o izvornosti

Ja, Nina Krpan, pod punom moralnom, materijalnom i kaznenom odgovornošću, izjavljujem da sam isključiva autorica diplomskog rada te da u radu nisu na nedozvoljeni način (bez pravilnog citiranja) korišteni dijelovi tuđih radova te da se prilikom izrade rada nisam koristila drugim izvorima do onih navedenih u radu.

Nina Krpan, v.r.

(potpis studenta)

Sadržaj

1.	UVOD	4
2.	ODREĐENJE POJMOVA.....	5
2.1.	Zatvorenik	5
2.2.	Službenik pravosudne policije	6
2.3.	Sudac izvršenja	6
2.4.	Sredstva prisile.....	7
3.	ZAŠTITA PRAVA ZATVORENIKA.....	9
3.1.	Međunarodni pravni izvori	9
3.1.1.	Opća deklaracija UN-a o pravima čovjeka	9
3.1.2.	Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima.....	10
3.1.3.	Konvencija UN-a protiv mučenja i drugih okrutnih, nečovječnih ili ponižavajućih postupaka ili kazni	10
3.1.4.	Standardna minimalna pravila Ujedinjenih naroda za postupanje sa zatvorenicima (Mandelina pravila).....	12
3.1.5.	Europska konvencija za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda	12
3.1.6.	Europska konvencija o sprječavanju mučenja i neljudskog ili ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja.....	13
3.1.7.	Europska zatvorska pravila	14
3.2.	Unutarnji pravni izvori.....	15
3.2.1.	Ustav Republike Hrvatske	15
3.2.2.	Zakon o izvršavanju kazne zatvora.....	16
4.	ZAKONITA PRIMJENA SREDSTAVA PRISILE	18
4.1.	Ovlast za primjenu sredstava prisile	18
4.2.	Načela primjene sredstava prisile: načelo zakonitosti i načelo razmjernosti.....	19
5.	PRIMJENA SREDSTAVA PRISILE.....	23
5.1.	Opća pravila	23
5.2.	Uvjeti i način primjene pojedinih sredstava prisile.....	25
1)	Primjena zahvata za privođenje i tehnike obrane	25
2)	Primjena raspršivača s dopuštenim neškodljivim tvarima.....	25
3)	Primjena palice.....	28
4)	Primjena električnog paralizatora	29
5)	Primjena mlazova s vodom i podražavajućih kemijskih sredstva	30
6)	Primjena vatrenog oružja	31

5.3.	Ograničenja primjene sredstava prisile s obzirom na osobu prema kojoj se primjenjuju.....	32
5.4.	Postupak nakon primjene sredstva prisile.....	34
6.	NADZOR NAD PRIMJENOM SREDSTAVA PRISILE – PROVOĐENJE UČINKOVITE ISTRAGE NAVODA ZATVORENIKA O ZLOSTAVLJANJU OD STRANE ZATVORSKIH ČUVARA	35
6.1.	Unutarnji mehanizmi nadzora.....	35
6.1.1.	Upravni (administrativni) nadzor.....	35
6.1.2.	Sudski nadzor koji provodi sudac izvršenja.....	39
6.1.3.	Podnošenje ustavne tužbe - Signatura U-IIIBi.....	42
6.1.4.	Podnošenje pritužbe Pučkom pravobranitelju	45
6.2.	Europski sud za ljudska prava – standardi učinkovite istrage	47
6.2.1.	Standardi učinkovite istrage.....	47
7.	ZAKLJUČAK	51
8.	LITERATURA	53

1. UVOD

Održavanje reda i mira u penitencijarnim ustanovama često predstavlja izazov službenicima odjela osiguranja u zatvorskom sustavu i nerijetko podrazumijeva primjenu sredstava prisile prema zatvorenicima. Iako je primjena sredstava prisile prema zatvorenicima dopuštena, osoba koja ih primjenjuje mora voditi računa o propisanim pravilima za njihovu primjenu kako bi se izbjegle bilo kakve zloporabe. Naime, prema mišljenju dr. sc. Marije Pleić, već sam boravak u penitencijarnoj ustanovi otvara opasnost od fizičkog zlostavljanja zatvorenika, koje može doseći prag nečovječnog ili ponižavajućeg postupanja i kažnjavanja,¹ a iz ovog rada proizlazi da primjenom sredstava prisile ta opasnost postaje još veća. Stoga je cilj ovog rada obrada problematike primjene sredstava prisile prema zatvorenicima, odnosno obrada međunarodnih i domaćih pravnih standarda i pravnih pravila kojima se uređuju ovlaštenja, načini i svrhe njihove primjene prema zatvorenicima. Pojedinačno će se obraditi svako sredstvo prisile, a iskazat će se i statistika njihove primjene prema zatvorenicima u Republici Hrvatskoj kako pojedinačno, tako i skupno. Nadalje, posebno će se analizirati presude Europskog suda za ljudska prava kojima je utvrđena povreda zabrane mučenja i drugog, nečovječnog ili ponižavajućeg postupanja ili kazni (čl. 3. Europske konvencije za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda (dalje: EKLJP ili Konvencija))², kao i relevantna ustavnosudska praksa koja se uvelike oslanja na načela uspostavljena u presudama Europskog suda za ljudska prava protiv Republike Hrvatske. Štoviše, analizom prethodno navedenih odluka dotaći ćemo se i mehanizama kojima se provodi nadzor nad primjenom sredstava prisile u Republici Hrvatskoj, i tako povezati ovaj rad u jednu cjelinu kojom se na svrhovit način sumira njihova primjena prema zatvorenicima u Republici Hrvatskoj.

¹ Pleić, Marija: Zabrana mučenja u praksi Europskog suda za ljudska prava s posebnim osvrtom na presude protiv Republike Hrvatske i praksu Ustavnog suda, Hrvatski ljetopis za kaznene znanosti i praksu, vol. 23, broj 2/2016, str. 247-279., str. 265.

² Europska konvencija za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda, NN MU 18/97, 6/99, 14/02, 13/03, 9/05, 1/06, 2/10, 13/17.

2. ODREĐENJE POJMOVA

2.1. Zatvorenik

Okosnica penitencijarnoga prava jest zatvorenik: „osoba kojoj je izrečena kazna zatvora zbog kaznenog djela i koja se nalazi na izdržavanju kazne zatvora u penitencijarnoj ustanovi - kaznionici odnosno zatvoru“³ Dakle, riječ je o osobi koja je pravomoćno osuđena na kaznu zatvora zbog počinjenja kaznenog djela, odnosno o osuđeniku, no riječ je o pojmovima koji se međusobno ne poklapaju te ih valja razlikovati.⁴ Pojam osuđenik definiran je dvama zakonima: Zakonom o izvršavanju kazne zatvora koji definira osuđenika kao „osobu kojoj je pravomoćno izrečena kazna zatvora, a ne nalazi se na izdržavanju kazne zatvora u kaznionici odnosno zatvoru ili joj je odobren prekid izdržavanja kazne zatvora ili je uvjetno otpuštena“⁵, te Zakonom o kaznenom postupku (dalje: ZKP)⁶ koji definira osuđenika kao „osobu za koju je pravomoćnom presudom utvrđeno da je kriva za određeno kazneno djelo.“⁷ ZIKZ nadalje definira i ostale subjekte koje pronalazimo u penitencijarnim ustanovama, a među kojima se posebno ističe istražni zatvorenik kao „osoba kojoj je odlukom suda određen istražni zatvor i koja nalazi se na izvršavanju istražnog zatvora.“⁸ Sam je pravni položaj istražnih zatvorenika, kao i pretpostavke za određivanje i prekid mjere istražnog zatvora uređen ZKP-om, koji pojam zatvorenik koristi za „osobu protiv koje se primjenjuje mjera istražnog zatvora,“⁹ dok se ZIKZ primjenjuje supsidijarno, ponajviše uređujući uvjete smještaja, zaštitu prava i stegovnu odgovornost. Ostali subjekti koje ZIKZ poznaje i definira jesu kažnjenik, kao „osoba kojoj je u prekršajnom postupku izrečena kazna zatvora ili je novčana kazna zamijenjena kaznom zatvora“¹⁰ te kažnjenik na prekršajnom zadržavanju, kao „osoba kojoj je odlukom suda određeno prekršajno zadržavanje i nalazi se na izvršavanju prekršajnog zadržavanja u zatvoru,“¹¹ a sve navedene subjekte ZIKZ u konačnici objedinjuje u pojmu osobe lišene slobode,

³ Čl. 2. st. 1. t. 4. Zakona o izvršavanju kazne zatvora, NN 14/21 (dalje: ZIKZ).

⁴ Ivičević Karas, Elizabeta: Penitencijarno pravo, Narodne novine, 2021., str. 41.

⁵ Čl. 2. st. 1. t. 3. ZIKZ-a.

⁶ Zakon o kaznenom postupku, NN 152/08, 76/09, 80/11, 121/11, 91/12, 143/12, 56/13, 145/13, 152/14, 70/17, 126/19, 126/19, 130/20, 80/22.

⁷ Čl. 202. st. 2. t. 4. ZKP-a.

⁸ Čl. 2. st. 1. t. 2. ZIKZ-a.

⁹ Čl. 202. st. 2. t. 10. ZKP-a.

¹⁰ Čl. 2. st. 1. t. 6. ZIKZ-a.

¹¹ *Ibid.*, t. 5.

tj. osobe „kojoj je u kaznenom postupku određen istražni zatvor, osobe kojoj je u prekršajnom postupku određeno prekršajno zadržavanje, osobe kojoj je izrečena kazna zatvora u kaznenom, prekršajnom ili drugom sudskom postupku ili je izrečena novčana kazna zamijenjena kaznom zatvora.“¹²

2.2. Službenik pravosudne policije

Među državnim službenicima i namještenicima zatvorskog sustava najznačajniji su, za potrebe ovoga rada, službenici pravosudne policije. Riječ je o osobama koje „osiguravaju kaznionicu odnosno zatvor, osobe i imovinu, nadziru zatvorenike, sudjeluju u provedbi programa izvršavanja uz održavanje unutaršnjeg reda i stege, sprovode zatvorenike te obavljaju druge poslove propisane posebnim zakonima i pravilnicima“ (čl. 41. st. 1. ZIKZ-a). ZIKZ-om su propisani i posebni uvjeti koje osoba mora ispunjavati za prijem u državnu službu u pravosudnu policiju te odgovornost za povrede službene dužnosti, dok su same dužnosti i način obavljanja poslova osiguranja uređeni Pravilnikom o poslovima osiguranja u zatvorskom sustavu (dalje: Pravilnik).¹³ Naime, upravo su službenici pravosudne policije ti koji su ovlašteni na temelju Pravilnika i drugih pravnih popisa primijeniti sredstva prisile prema zatvorenicima u zakonom propisanim uvjetima.

2.3. Sudac izvršenja

Sudac izvršenja središnja je figura judicijalizacije izvršavanja kazne zatvora u hrvatskom penitencijarnom pravu.¹⁴ Judicijalizacija postupka izvršavanja kazne zatvora započinje donošenjem Zakona o kaznenom postupku 1997. godine kojim je uvedena nadležnost županijskih sudova u postupak izvršavanja kazne zatvora. Nakon toga, posebnim je Zakonom o izvršavanju kazne zatvora iz 1999. godine sudska nadležnost detaljno pravno normirana te je u naš sustav uveden sudac izvršenja.¹⁵ Prema trenutno važećem ZIKZ-u, „sudac izvršenja ustanovljuje se u županijskom sudu za područje njegove mjesne nadležnosti.“¹⁶ Njegova je temeljna zadaća štititi

¹² Čl. 2. st. 1. t. 1. ZIKZ-a.

¹³ Pravilnik o poslovima osiguranja u zatvorskom sustavu, NN 16/2022.

¹⁴ Ivičević Karas, Elizabeta, *op.cit.* (bilj. 4), str. 49.

¹⁵ Babić, Vesna; Josipović, Marija; Tomašević, Goran: Hrvatski zatvorski sustav i zaštita ljudskih prava zatvorenika, Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu, vol. 13, broj 2/2006, str. 685-743., str. 717.

¹⁶ Čl. 48. st. 1. ZIKZ-a.

prava zatvorenika, bilo po službenoj dužnosti bilo na njihov zahtjev. Stvarna nadležnost suca izvršenja obuhvaća prvostupanjsku i drugostupanjsku nadležnost: u prvom stupnju tako djeluje povodom pritužbe zatvorenika (čl. 17. st. 2. ZIKZ-a) te povodom zahtjeva zatvorenika za sudskom zaštitom protiv postupka i odluke uprave kaznionice odnosno zatvora kojom se zatvorenika nezakonito prikraćuje ili ograničava u nekom pravu zajamčenom ZIKZ-om (čl. 19. ZIKZ-a). Drugostupanjska nadležnost odnosi se na postupanje i odlučivanje povodom žalbi zatvorenika na odluke upravitelja kaznionice odnosno zatvora, koju zatvorenik može podnijeti samo u zakonom taksativno navedenim slučajevima (čl. 49. st. 2. t. 2. ZIKZ-a), a sudac izvršenja može odluku upravitelja ukinuti, preinačiti ili potvrditi (čl. 49. st. 3. ZIKZ-a). Osim pružanja pravne zaštite zatvorenicima, sudac izvršenja obavlja i druge poslove propisane zakonom, poput odlučivanja o upućivanju na izdržavanje kazne zatvora, odobravanja uvjetnog otpusta i drugih zakonom propisanih poslova koji po svojoj prirodi predstavljaju sudsku djelatnost, ali u njegovu nadležnost ulaze i odluke koje su po svojoj prirodi načelno u nadležnosti penalne administracije, poput određivanja mjere osamljenja (čl. 49. ZIKZ-a). Ipak, posebnu ćemo pozornost posvetiti postupku po pritužbi zatvorenika u smislu provođenja učinkovite istrage navoda zatvorenika o zlostavljanju od strane zatvorskih čuvara, o čemu će više riječi biti u nastavku.

2.4. Sredstva prisile

Sredstva prisile možemo definirati kao sredstva kojima se postiže svrha poduzimanja prisile prema određenoj osobi i koje je ovlaštena rabiti službena osoba u zakonom propisanim slučajevima prilikom obavljanja svojih poslova. Sredstva prisile se u pravilu primjenjuju kad davanjem upozorenja i zapovijedi nije moguće postići cilj njihova izdavanja.¹⁷ Prema ZIKZ-u sredstva prisile jesu: zahvati za privođenje, tehnike obrane, raspršivač s dopuštenim neškodljivim tvarima, palica, električni paralizator, mlazovi s vodom, podražavajuća kemijska sredstva te vatreno oružje (čl. 151. st. 1. ZIKZ-a). ZIKZ, uz vrste sredstava prisile, također uređuje i uvjete za njihovu primjenu (čl. 150. – 152. ZIKZ-a), dok su ovlaštenje za njihovu primjenu i način primjene uređeni Pravilnikom o poslovima osiguranja u zatvorskom sustavu (čl. 60. – 67. Pravilnika).

¹⁷ Čl. 60. st. 1. Pravilnika o poslovima osiguranja u zatvorskom sustavu.

Sredstva su prisile, kao što smo ranije napomenuli, u zatvorskom sustavu ovlašteni primijeniti samo službenici pravosudne policije.¹⁸

¹⁸ vidi točku 2.2.

3. ZAŠTITA PRAVA ZATVORENIKA

U Republici Hrvatskoj, pa i u svijetu, općeprihvaćeno je stajalište da zatvorenici i druge osobe kojima je oduzeta sloboda pripadaju skupini u odnosu na koju postoji najveći rizik od potencijalnog kršenja ljudskih prava i temeljnih sloboda.¹⁹ Naime, zbog same prirode izdržavanja kazne zatvora, zatvorenici su ovisni o državi i nisu u mogućnosti samostalno se brinuti o nekim temeljnim interesima i životnim potrebama, zbog čega je država dužna osigurati zatvorenicima primjeren smještaj, odgovarajuću prehranu i zdravstvenu skrb i slično.²⁰ Upravo radi zaštite njihovih temeljnih prava, ali i njihova dostojanstva, doneseni su brojni propisi kojima su postavljeni minimalni standardi u postupanju s osobama lišenima slobode kako u Republici Hrvatskoj, tako i u svijetu.²¹ U nastavku donosimo pregled međunarodnih ugovora, zakona i drugih propisa kojima se regulira zaštita prava zatvorenika, posebice u vidu primjene sredstava prisile prema zatvorenicima.

3.1. Međunarodni pravni izvori

3.1.1. Opća deklaracija UN-a o pravima čovjeka

Usvojena na Općoj skupštini UN-a 10. prosinca 1948. godine,²² prvi je značajni međunarodni dokument kojim se proklamira zaštita ljudskih prava i temeljnih sloboda, a posebice zabrana okrutnog, nečovječnog ili ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja (čl. 5. Deklaracije). Međutim, važno je istaknuti kako je riječ o deklaraciji koja stoga nije obvezan pravni akt, već kao takva samo proglašava temeljna načela za zaštitu ljudskih prava, a koja su kasnije potanjena utvrđena u obliku dvaju konvencija (paktova) o pravima čovjeka²³ i kojima je uspostavljen sustav nadzora nad provođenjem preuzetih obveza.

¹⁹ Ivičević Karas, Elizabeta, *op. cit.* (bilj. 4), str. 17.

²⁰ *Ibid.*

²¹ *Ibid.*

²² Danas se taj dan slavi kao Dan prava čovjeka.

²³ Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima i Međunarodni pakt o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima, rezolucija br. 2200 A /XXI/, od 16. prosinca 1966. godine.

3.1.2. Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima

Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima (MPGPP) jedan je od prvih izvora kojim se regulira zaštita temeljnih prava zatvorenika na međunarodnoj razini. Donesen je još 1966. godine u okviru Ujedinjenih naroda kao akt kojim se utvrđuju načela proklamirana Deklaracijom o pravima čovjeka, priznaje pravo na ljudski život (čl. 6. MPGPP-a) i zabranu mučenja ili okrutnog, nečovječnog ili ponižavajućeg postupanja ili kazni (čl. 7. MPGPP-a). Posebno ističe i uvjete postupanja prema osobama lišenima slobode, pa tako u čl. 10. st. 1. propisuje da „se sa svima koji su lišeni slobode mora postupati čovječno i s poštivanjem prirodnog dostojanstva ljudske osobe“. Izrijekom određuje i da kazneni sustav mora uključivati postupke prema zatvorenicima kojima je glavni cilj promjena njihova ponašanja i njihova društvena rehabilitacija, kao i obvezno odvajanje maloljetnika od odraslih počinitelja, a s kojima se mora postupati u skladu s njihovom dobi (čl.10. st. 3. MPGPP-a). MPGPP-om uspostavljen je i mehanizam nadzora nad provedbom odredbi Pakta od strane država stranaka u obliku Odbora za prava čovjeka²⁴ (čl. 28. MPGPP-a). Nadzor se provodi na način da države članice Odboru podnose izvješća o mjerama koje su poduzele i kojima ostvaruju prava priznata Paktom, kao i o napretku koji je postignut u uživanju tih prava, a Odbor svakoj državi daje odgovarajuće primjedbe i preporuke (čl. 40. MPGPP-a). Donošenjem Fakultativnog Protokola 1 uz MPGPP omogućeno je i pojedincima da se izravno obrate Odboru ukoliko su iscrpili pravna sredstva u nacionalnom poretku. Međutim, ni preporuke ni odluke Odbora povodom pritužbi pojedinaca za države članice nisu pravno obvezujuće pa ne možemo govoriti o djelotvornoj zaštiti ljudskih prava.

3.1.3. Konvencija UN-a protiv mučenja i drugih okrutnih, nečovjećih ili ponižavajućih postupaka ili kazni²⁵

Usvojena na Općoj skupštini UN-a 1984. godine, najznačajnija je konvencija na međunarodnoj razini²⁶ čija je funkcija zaštita prava zatvorenika. Apsolutno zabranjuje mučenje u bilo kakvim okolnostima, a države članice obvezne su poduzeti djelotvorne zakonodavne, sudske,

²⁴ UN Human Rights Committee.

²⁵ Konvencija UN-a protiv mučenja i drugih okrutnih, nečovjećih ili ponižavajućih postupaka ili kazni (dalje Konvencija UN-a protiv mučenja), od 10. prosinca 1984. godine.

²⁶ Do danas su je ratificirale 162 države, među kojima i Hrvatska.

upravne i druge mjere kako bi spriječile čin mučenja na području pod svojom jurisdikcijom (čl. 2.). Prva je konvencija koja definira mučenje (torturu) kao „svako nanošenje teške fizičke ili duševne patnje koje počinu službena osoba u izvršavanju svoje službene funkcije, a čiji je cilj dobivanje informacije/priznanja, kažnjavanje, zastrašivanje, prisila ili diskriminacija, a iz koje je izričito isključena bol ili patnja koje potječu iz legitimnih sankcija.“²⁷ Dakle, iz definicije možemo zaključiti da je primjena sredstava prisile prema zatvorenicima dozvoljena, tj. bit će zakonita, ali samo ako je poduzeta pod uvjetima propisanim zakonom države stranke. Također, države stranke dužne su preispitati svako postupanje s osobama koje su podvrgnute bilo kojem obliku uhićenja, pritvora ili zatvaranja na području pod njezinom jurisdikcijom s ciljem sprječavanja bilo kakvih slučajeva mučenja (čl. 11.), a svaka je država ujedno dužna i osigurati da njena nadležna tijela počnu s brzom i nepristranom istragom kad god postoji opravdana sumnja da je počinjeno djelo mučenja (čl. 12.). Konvencijom je uspostavljen i Odbor protiv mučenja (CAT)²⁸ (čl. 17.), čija je zadaća nadzirati primjenu odredbi Konvencije, a koji funkcionira na sličan način kao i Odbor za prava čovjeka (v. t. 3.1.2.). Od velikog je značaja i Fakultativni protokol uz Konvenciju UN-a protiv mučenja iz 2002. godine,²⁹ koji državama strankama nameće obvezu uspostave nacionalnih preventivnih mehanizama za sprječavanje mučenja, tj. mehanizama unutarnjeg i neovisnog nadzora nad mjestima na kojima se nalaze osobe lišene slobode.

Tako je u Republici Hrvatskoj Zakonom o nacionalnom preventivnom mehanizmu za sprječavanje mučenja i drugih okrutnih, neljudskih ili ponižavajućih postupaka ili kažnjavanja (dalje: ZNPM)³⁰ uspostavljena uloga pučkog pravobranitelja kao Nacionalnog preventivnog mehanizma za sprječavanje mučenja (dalje: NPM) u Republici Hrvatskoj. Njegova je temeljna zadaća redoviti obilazak svih mjesta u kojima se nalaze osobe lišene slobode ili mjesta na kojima bi se one mogle nalaziti, kao i davanje preporuka nadležnim tijelima vlasti radi poboljšavanja postupanja prema osobama lišenima slobode i uvjeta u kojima se nalaze te davanja primjedbi i prijedloga na zakone i nacрте zakona i drugih propisa radi njihove zaštite (čl. 3. ZNPM-a). Pučki je pravobranitelj ovlašten i nenajavljeno obilaziti mjesta i pregledati prostorije u kojima se nalaze osobe lišene slobode, razgovarati s njima, ali i s drugim osobama koje mogu dati odgovarajuće

²⁷ Članak 1. Konvencije UN-a protiv mučenja.

²⁸ *UN Committee against Torture*.

²⁹ U odnosu na Hrvatsku stupio na snagu 2006. godine.

³⁰ Zakon o Nacionalnom preventivnom mehanizmu za sprečavanje mučenja i drugih okrutnih, neljudskih ili ponižavajućih postupaka ili kažnjavanja, NN 18/11, 33/15.

informacije o mogućem kršenju ljudskih prava, i po slobodnom izboru i bez nazočnosti službenika tijela ili ustanove koja se obilazi, a imaju i slobodu pristupiti svim podacima o postupanju s osobama lišenim slobode u skladu sa zakonom (čl. 5. ZNPM-a). O svom je radu kao NPM pučki pravobranitelj dužan Saboru podnositi godišnja izvješća (čl. 9. ZNPM-a).

3.1.4. Standardna minimalna pravila Ujedinjenih naroda za postupanje sa zatvorenicima (Mandelina pravila)

Standardna minimalna pravila Ujedinjenih naroda za postupanje sa zatvorenicima donesena su 1955. godine, a 2015. godine usvojena je njihova posljednja revidirana verzija, poznata kao Mandelina pravila.³¹ Njihova je svrha postaviti općeprihvaćena dobra načela i prakse u postupanju sa zatvorenicima i upravljanju zatvorima (uvodna napomena I Mandelinih pravila), pa su tako postavljeni temeljni standardi u postupanju prema zatvorenicima, kao i njihova temeljna prava, a posebna je pozornost pridana i pravilima za primjenu stegovnih i ograničavajućih mjera, sukladno kojima ni u kojem slučaju ograničenja ili stegovne mjere ne smiju uključivati mučenje ili drugo okrutno, nečovječno ili ponižavajuće postupanje ili kažnjavanje, a taksativno su zabranjene i pojedine prakse, među kojima i tjelesno kažnjavanje (pravilo 43. Mandelinih pravila). Mandelina su pravila, iako pravno neobvezujuća, ostvarila snažan utjecaj na zaštitu prava zatvorenika diljem svijeta.³²

3.1.5. Europska konvencija za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda

Europska konvencija za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda iz 1950. godine prvi je međunarodni ugovor u okviru Vijeća Europe izrađen temeljem načela Opće deklaracije UN-a o pravima čovjeka. Konvencija jamči ljudska prava i temeljne slobode proklamirana Deklaracijom, a protokolima su građanima zajamčena i druga prava, poput prava na žalbu u kaznenim predmetima i ukidanja smrtne kazne.³³ Tako je zabrana mučenja (čl. 3.) Konvencijom određena kao *ius cogens*, tj. kao apsolutno i nederogabilno pravo koje pripada svakom čovjeku, a time i

³¹ U čast nasljeđa pokojnog predsjednika Južnoafričke Republike Nelsona Mandele, koji je proveo 27 godina u zatvoru.

³² Ivičević Karas, Elizabeta, *op. cit.* (bilj. 4), str. 24.

³³ Protokoli 6., 7. i 13.

svakoj osobi lišenoj slobode, što proizlazi iz čl. 15. EKLJP-a, prema kojemu zabranu mučenja i drugog nečovječnog ili ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja (čl. 3.) nije moguće derogirati ni u doba rata ili drugog izvanrednog stanja koje ugrožava opstanak. Odredbe Konvencije izravno se primjenjuju u državama članicama, a nadzor nad provođenjem istih aktivira se individualnim zahtjevom (tužbom) pred Europskim sudom za ljudska prava (dalje: ESLJP), pa danas EKLJP predstavlja najdjelotvorniji instrument za zaštitu ljudskih prava na području država članica VE.³⁴ Konvencija je otvorena samo državama članicama Vijeća, a pristupanje Konvenciji danas je uvjet za prijem u članstvo.³⁵

Od iznimnog je značaja za zaštitu prava i praksa Europskog suda za ljudska prava, koja predstavlja konvencijsko pravo (pravo EKLJP-a). Naime Sud, utvrđujući povrede odredaba Konvencije, donosi presude protiv država koje su Konvenciju povrijedile, a koje dovode do toga da dotične zemlje imaju obvezu postupati po njima i mijenjati svoje zakonodavstvo i administrativnu praksu u velikom broju područja kako se slične povrede ne bi ponavljale u budućnosti.³⁶ Iako takvu obvezu imaju samo osuđene države, pravni standardi koji su postavljeni presudama Suda obvezujući su *erga omnes*, za sve države stranke Konvencije,³⁷ čime je omogućen razvoj i daljnji napredak na području zaštite ljudskih prava.

3.1.6. Europska konvencija o sprječavanju mučenja i neljudskog ili ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja

Usvojena u okviru Vijeća Europe 1987. godine, Konvencija³⁸ se nadograđuje na članak 3. Europske konvencije o ljudskim pravima koji propisuje da „nitko neće biti podvrgnut mučenju ili nečovječnom ili ponižavajućem postupanju ili kažnjavanju“.³⁹ Njome je uspostavljen Europski odbor za sprječavanje mučenja (*Committee for the Prevention of Torture – CPT*), kao međunarodno tijelo sastavljeno od nezavisnih i nepristranih stručnjaka iz područja ljudskih prava

³⁴ Ivičević Karas, Elizabeta, *op. cit.* (bilj. 4), str. 25.

³⁵ Republika Hrvatska postala je strankom 1997. godine.

³⁶ <https://uredzastupnika.gov.hr/europski-sud-za-ljudska-prava/186>, posjećeno dana 18. studenog 2022. godine.

³⁷ Ivičević Karas, Elizabeta, *op. cit.* (bilj. 4), str. 26.

³⁸ Zakon o potvrđivanju Konvencije o sprječavanju mučenja i neljudskog ili ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja, NN 14/97.

³⁹ CPT ukratko, https://www.coe.int/en/web/cpt/about-the-cpt_HR, posjećeno dana 18. studenog 2022. godine.

iz svih država članica, a čija je zadaća putem periodičnih posjeta državama članicama provjeravati postupanje prema osobama lišenih slobode kako bi jačao zaštitu tih ljudi od mučenja i neljudskog ili ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja (čl. 1.). Nakon što obavi posjet određenoj državi članici (u pravilu svake 4 godine), CPT sastavlja izvješća u kojima iznosi svoje nalaze i preporuke te ih dostavlja državama na odgovor,⁴⁰ a koje se potom očituju o pojedinim pitanjima. Ta su izvješća i odgovori vlada u načelu povjerljivi, ali je dosad većina država izabrala objavljivanje tih dokumenata,⁴¹ pa su nam tako sva izvješća CPT-a u odnosu na njihove posjete RH, kao i odgovori Vlade, dostupna.⁴² CPT je dosad posjetio Hrvatsku ukupno sedam puta, od kojih je prvi i jedini *ad hoc* posjet održao u kolovozu 2020. godine kako bi preispitao postupanje hrvatske policije prema migrantima. Posljednji, šesti periodični posjet održan je u rujnu 2022. godine, kako bi se utvrdilo poštuje li Republika Hrvatska preporuke CPT-a dane u izvještaju iz 2017. godine. „Izvještaj ovogodišnjeg posjeta trebao bi biti objavljen za otprilike godinu dana, zajedno s očitovanjem Hrvatske.“⁴³ Donesenim je Protokolom 1.⁴⁴ omogućeno pristupanje Konvenciji i državama koje nisu članice VE, pa tako Konvencija postaje jedan od najznačajnijih instrumenata za zaštitu i razvoj prava zatvorenika na svjetskoj razini.

3.1.7. Europska zatvorska pravila

Rezolucija (73)5, poznatija kao Europska zatvorska pravila, usvojena je 1973. godine u okviru Vijeća Europe, s ciljem uspostave minimalnih standarda u postupanju sa zatvorenicima na području država članica. Pravilima se naime zauzima stav da je lišavanje slobode samo po sebi dovoljna kazna i da se stoga zatvorenicima ne smiju nanositi dodatne patnje ili ograničenja.⁴⁵ Pravilima se nastojalo na jednom mjestu objediniti sve aspekte u postupanju sa zatvorenicima u zatvorskim sustavima pa se tako pojavljuje i posebni odlomak posvećen *uporabi sile*. Od točke

⁴⁰ Pleić, Marija, Međunarodni instrumenti zaštite prava zatvorenika i nadzora nad sustavom izvršavanja kazne zatvora, Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu, vol. 17, br. 1, 2010, str. 307-331., str. 325.

⁴¹ CPT ukratko, *op. cit.* (bilj. 39).

⁴² Sva izvješća i odgovori Vlade dostupna na: <https://www.coe.int/en/web/cpt/Croatia>, posjećeno dana 18. studenog 2022.

⁴³ <https://h-alter.org/ljudska-prava/cpt-priprema-novi-izvjestaj-o-hrvatskoj/>, posjećeno dana 18. studenog 2022.

⁴⁴ Zakon o potvrđivanju Protokola broj 1 i Protokol broj 2 uz Europsku konvenciju o sprječavanju mučenja i neljudskog ili ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja, NN 11/00.

⁴⁵ Pleić, Marija, *op. cit.* (bilj. 40), str. 329.

64.1. pa sve do točke 67.3., Pravila postavljaju temelje za primjenu sile prema zatvorenicima, koja će biti zakonita jedino kada je poduzeta u samoobrani ili u slučajevima pokušaja bijega, aktivnog ili pasivnog fizičkog otpora zakonitom nalogu, pod uvjetom da se poduzima samo u najnužnijoj mjeri i najkraće potrebno vrijeme (t. 64.1. i 64.2.). Nalaže i državama članicama da primjenu sile u svojim zakonodavstvima detaljno propišu, uključujući propisivanje vrsta sredstava prisile i okolnosti za primjenu svake pojedine vrste, kao i potrebu sastavljanja izvješća nakon njihove primjene (t. 65.). Na taj su način EZP postavila temeljna načela za primjenu prisilnih mjera prema zatvorenicima: načelo zakonitosti i načelo razmjernosti. Europska zatvorska pravila su kroz godine revidirana nekoliko puta kako bi se uskladila s aktualnim standardima Europskog suda za ljudska prava i Odbora za sprječavanje mučenja (CPT-a), pa je tako njihova posljednja verzija usvojena 2020. godine.⁴⁶ Iako je riječ „samo“ o preporuci Vijeća Europe,⁴⁷ sve su ih države članice prihvatile i implementirale u svoje pravne sustave pa su danas, zahvaljujući njima, postavljeni minimalni standardi u postupanju sa zatvorenicima.

3.2. Unutarnji pravni izvori

3.2.1. Ustav Republike Hrvatske

Ustav Republike Hrvatske⁴⁸ najviši je pravni izvor kojim se štite ljudska prava i temeljne slobode u Republici Hrvatskoj. Posebnog su značaja za zatvorenike odredbe čl. 23. i čl. 25. Ustava RH, prema kojima nitko ne smije biti podvrgnut bilo kakvom obliku zlostavljanja i prisilnog i obvezatnog rada te da se sa svakim uhićenikom i osuđenikom mora postupati čovječno i poštivati njegovo dostojanstvo. Time Ustav RH, dosljedno provodeći načela postavljena međunarodnim ugovorima, izriče apsolutnu i bezuvjetnu zabranu svih oblika zlostavljanja. Također valja naglasiti da zatvorenici uživaju i zaštitu općih ljudskih prava koja vrijede za sve, i to bez diskriminacije iako im je oduzeta sloboda. Iznimka su samo ona prava koja se oduzimaju ili ograničavaju jer su specifična posljedica zatvaranja te takvo oduzimanje ili ograničavanje treba svesti na najmanju moguću mjeru.⁴⁹ „Tako se npr. oduzimanjem slobode znatno ograničava sloboda kretanja, pravo

⁴⁶ *Ibid.*

⁴⁷ Preporuke Vijeća Europe nisu formalnopravno obvezujuća.

⁴⁸ NN 56/90, 135/97, 08/98, 113/00, 124/00, 28/01, 41/01, 55/01, 76/10, 85/10, 05/14.

⁴⁹ Babić, Vesna; Josipović, Marija; Tomašević, Goran, *op. cit.* (bilj. 15), str. 703.

slobodnog udruživanja te pravo na obiteljski život.⁵⁰ Naravno, samo lišenje slobode mora biti u skladu s Ustavom i zakonom, te utemeljeno na odluci suda.⁵¹ Nečovječni i ponižavajući uvjeti u zatvoru, kao i kršenje drugih općih ljudskih prava predstavljaju osnovu za podnošenje ustavne tužbe ukoliko na drugi način nije bilo moguće zaštititi ljudska prava i temeljne slobode.⁵²

3.2.2. Zakon o izvršavanju kazne zatvora

Zakon o izvršavanju kazne zatvora temeljni je izvor penitencijarnog prava i zaštite prava zatvorenika u Republici Hrvatskoj. ZIKZ u čl. 16. propisuje prava zatvorenika i postavlja obvezu penitencijarne ustanove da svakog zatvorenika, na njemu razumljiv način, upozna s tim pravima već prilikom prijama na izdržavanje kazne zatvora. U tu je svrhu Ministarstvo pravosuđa i uprave - Uprava za zatvorski sustav i probaciju izdalo i posebnu brošuru - Priručnik za zatvorenike,⁵³ kojom su na pojednostavljen i pristupačan način pojašnjene sve zakonske odredbe u svezi s izvršavanjem kazne zatvora, a koja se uručuje zatvoreniku odmah po zaprimanju u penitencijarnu ustanovu. Zatvoreniku se također, na njegov zahtjev, mora dostaviti i primjerak dijela ZIKZ-a koji se odnosi na izdržavanje kazne zatvora, kao i kućni red penitencijarne ustanove (čl. 72. ZIKZ-a). Iz priloženog možemo zaključiti da je ZIKZ veliku pozornost pridao ljudskim pravima zatvorenika i njihovoj zaštiti, a to je zato što su zatvorenici već samim zatvaranjem dovedeni u nepovoljniji položaj od ostalih sugrađana pa je zakonom potrebno spriječiti njihovo dodatno kažnjavanje ograničavanjem drugih prava. Također, ZIKZ predviđa i različite vrste nadzora u svrhu zaštite prava zatvorenika. Tako u nas postoje upravni (administrativni) nadzor u okviru sustava državne uprave, sudski nadzor⁵⁴ (v. t. 6.1.3.) te parlamentarni (politički) nadzor, koji se vrši kroz djelovanje institucije pučkog pravobranitelja (v. t. 3.1.3. i t. 6.1.4.) i različitih udruga za zaštitu ljudskih prava.⁵⁵ Ministarstvo pravosuđa i uprave ima i diskrecijsko pravo odobriti posjet kaznionicama i

⁵⁰ *Ibid.*

⁵¹ čl. 22. st. 2. Ustava RH: "Nikom se ne smije oduzeti ili ograničiti sloboda, osim kada je to određeno zakonom, o čemu odlučuje sud."

⁵² čl. 63. Ustavnog zakona o Ustavnom sudu Republike Hrvatske, NN 99/99, 29/02, 49/02.

⁵³ Ministarstvo pravosuđa i uprave, Uprava za zatvorski sustav i probaciju, Priručnik za zatvorenike, <https://mpu.gov.hr/UserDocsImages/dokumenti/Zatvorski%20sustav/Priru%C4%8Dnik%20za%20zatvor%202018.pdf>, posjećeno dana 13. studenog 2022. godine.

⁵⁴ Sudski nadzor vrši se na tri razine: sudski nadzor koji provodi sudac izvršenja, sudski nadzor koji provodi vijeće županijskog suda te ustavnosudski nadzor.

⁵⁵ Ivičević Karas, Elizabeta, *op. cit.* (bilj. 4), str. 125.

zatvorima predstavnicima institucija i nevladinih udruga koje se bave zaštitom ljudskih prava.⁵⁶ Takvi se posjeti u pravilu odobravaju, jer „prisutnost takvih institucija i udruga povećava transparentnost zatvorskog sustava i razinu zaštite ljudskih prava zatvorenika.“⁵⁷

I Ustav RH i Zakon o izvršavanju kazne zatvora, kao i brojni drugi zakonski i podzakonski akti kojima se regulira zaštita prava zatvorenika u RH, ali i penitencijarno pravo uopće, doneseni su u skladu s gore izloženim međunarodnim pravnim standardima kojima se zaštićuju kako opća prava čovjeka, tako i posebna prava zatvorenika. U nastavku donosimo pregled načela i odredbi kojima hrvatsko zakonodavstvo uređuje primjenu sredstava prisile prema zatvorenicima, poštujući standarde i zahtjeve postavljene međunarodnim pravom.

⁵⁶ Babić, Vesna; Josipović, Marija; Tomašević, Goran, *op. cit.* (bilj. 15).

⁵⁷ *Ibid.*

4. ZAKONITA PRIMJENA SREDSTAVA PRISILE

4.1. Ovlast za primjenu sredstava prisile

Kao što smo prethodno naveli, službenici pravosudne policije ovlaštteni su, u obavljanju određenih, zakonom propisanih poslova koristiti određena sredstva prisile kojima se ostvaraju bića pojedinih kaznenih djela, npr. tjelesna ozljeda. Naime, riječ je o službenim radnjama koje se poduzimaju u okviru zakonskih ovlasti pa će njihova protupravnost biti isključena.⁵⁸ Takve će radnje pravni poredak tolerirati samo ako se poduzimaju pod uvjetima propisanim zakonom te u skladu s njihovom dopuštenom svrhom.⁵⁹ U protivnom će one biti protupravne, a službenici pravosudne policije bit će propisno kažnjeni. Primjena sredstava prisile je u Republici Hrvatskoj regulirana prvenstveno Ustavom Republike Hrvatske te Zakonom o izvršavanju kazne zatvora i Pravilnikom o poslovima osiguranja u zatvorskom sustavu, kao podzakonskim aktom. Naime, Ustavom je postavljeno načelo zakonitosti kojim je propisano da se slobode i prava građana mogu ograničiti jedino radi zaštite slobode i prava drugih ljudi te radi zaštite pravnog poretka, javnog morala i zdravlja.⁶⁰ Izriječno je propisano i da navedeno ograničenje mora proizlaziti iz zakona⁶¹ te da „mora biti razmjerno naravi potrebe za ograničenjem u svakom pojedinom slučaju“⁶² (načelo razmjernosti). Obzirom da primjenom sredstava prisile prema zatvorenicima dolazi do ograničenja njihovih temeljnih prava i sloboda, članak 16. Ustava RH zakonodavcu nameće obvezu detaljnog propisivanja njihove primjene prema zatvorenicima kako bi se spriječilo eventualno prekoračenje ovlasti i time prekršilo temeljna ljudska prava zatvorenika.

Izričito ovlaštenje za primjenu sredstava prisile prema zatvorenicima proizlazi iz ZIKZ-a, a na provedbenoj razini regulirano je Pravilnikom, kojega donosi ministar pravosuđa i uprave temeljem članka 41. stavka 11. ZIKZ-a, a prema kojemu je službeniku pravosudne policije dopušteno primijeniti sredstva prisile pod uvjetima propisanim zakonom i Pravilnikom, u načelu tek nakon što mjerama upozorenja i naredbama nije postigao cilj njihovog izdavanja (čl. 60. st. 1. Pravilnika).

⁵⁸ Horvatić, Željko; Derenčinović, Davor; Cvitanović, Leo, Kazneno pravo: Opći dio 2, Kazneno djelo i kaznenopravne sankcije, Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu, prvo izdanje, 2017., str. 61.

⁵⁹ *Ibid.*

⁶⁰ Čl. 16. st. 1. Ustava RH.

⁶¹ *Ibid.*

⁶² *Ibid.*, st. 2.

4.2. Načela primjene sredstava prisile: načelo zakonitosti i načelo razmjernosti

Temeljna načela koja uređuju primjenu sredstava prisile prema zatvorenicima su načelo zakonitosti i načelo razmjernosti.⁶³ Naime, primjenom sredstava prisile službenici pravosudne policije mogu prouzrokovati ne samo ograničavanje pojedinih prava i sloboda zajamčenih Ustavom i zakonom, već i njihovu potpunu uskratu. Stoga je, u svrhu sprječavanja nastupa teških, pa čak i najtežih,⁶⁴ fizičkih i psihičkih posljedica nužno pobliže odrediti načela zakonite i razmjerne primjene sredstava prisile prema zatvorenicima.

Tako su već Europskim zatvorskim pravilima⁶⁵ načela zakonitosti i razmjernosti u postupanju sa zatvorenicima uvedena u europske pravne poretke, posebno propisujući da sve prisilne mjere koje su ovlaštene službenici zatvorskog sustava primijeniti prema zatvorenicima, moraju biti predviđene zakonom, i to tako da se propišu materijalne pretpostavke i okolnosti za njihovu primjenu.⁶⁶ Nadalje, svaka primjena sile mora biti poduzeta samo u najnužnijoj mjeri i trajati najkraće vrijeme potrebno za postizanje svrhe u koju je i primijenjena,⁶⁷ a zatvorsko ju osoblje može primjenjivati samo u samoobrani ili slučajevima pokušaja bijega te aktivnog ili pasivnog fizičkog otpora zakonitom nalogu.⁶⁸ Ista je pravila i Europski sud za ljudska prava počeo dosljedno primjenjivati u praksi, pa je tako već u predmetu *Ribitsch protiv Austrije*⁶⁹ iz 1995. godine ustvrdio da u odnosu na osobu lišenu slobode svako pribjegavanje tjelesnoj sili koja nije bila nužna zbog njezina vlastitog ponašanja umanjuje ljudsko dostojanstvo i u načelu predstavlja povredu prava iz članka 3. Konvencije (zabranu mučenja). Sud je isto potvrdio i u predmetima *Vasilev protiv Bugarske*⁷⁰ iz 2007. godine i *Tali protiv Estonije*⁷¹ iz 2014. godine, prihvaćajući da uporaba sile može biti povremeno potrebna kako bi se osigurala sigurnost zatvora ili održavanje reda i sprječavanje kriminala u pritvoru objekata, ali da se ista može upotrijebiti samo ako je prijeko potrebna i nije pretjerana.

⁶³ Ivičević Karas, Elizabeta, *op. cit.* (bilj. 4), str. 111.

⁶⁴ Smrt prouzrokovana primjenom sredstva prisile, posebice uporabom vatrenog oružja.

⁶⁵ v. t. 3.1.7.

⁶⁶ Pravilo 65. Europskih zatvorskih pravila.

⁶⁷ *Ibid.*, 64.2.

⁶⁸ *Ibid.*, 64.1.

⁶⁹ ESLJP, *Ribitsch protiv Austrije*, 18896/91, od 04. prosinca 1995. godine.

⁷⁰ ESLJP, *Vasilev protiv Bugarske*, 48130/99, od 12. travnja 2007. godine, § 63.

⁷¹ Guide on the case-law of the European Convention on Human Rights, *Tali protiv Estonije*, 66393/10, od 13. svibnja 2014. godine, preuzeto s: https://echr.coe.int/Documents/Guide_Prisoners_rights_ENG.pdf, posjećeno dana 20. studenog 2022. godine.

Od posebnog je značaja za Republiku Hrvatsku presuda donesena 10. svibnja 2011. godine u predmetu *Gladović protiv Hrvatske*,⁷² gdje je podnositelj, Nebojša Gladović, isticao u svom zahtjevu da su ga dana 29. ožujka 2007. godine istukli pritvorski stražari u Zatvoru u Splitu i da nakon saznanja pravosudnih tijela o malicioznim postupanjima stražara, protiv njih nije bila provedena nikakva djelotvorna istraga.⁷³ Podnositelj u zahtjevu navodi kako ga je nekolicina pritvorskih čuvara (njih 5-6) izvukla van iz ćelije i bacila na pod, gdje su ga udarali šakama i nogama te tukli palicama po cijelom tijelu, a da se on branio tako da se sklopčao na pod, štiteći glavu rukama i ne pružajući nikakav otpor.⁷⁴ Isto tako, priznaje da je zatvorske čuvarе isprovocirao na način da je, kako je tada bio smješten u ćeliji izravno iznad ureda upraviteljice zatvora, pozvao upraviteljicu zatvora kroz prozor svoje ćelije i zatražio da ga primi, a potom i udario nogom u vrata ćelije, ali sve zato što se nitko nije osvrnuo na deset njegovih pisanih i opetovanih usmenih zahtjeva zatvorskim stražarima da ga upraviteljica zatvora primi.⁷⁵ O dotičnom incidentu je prigovorio sutkinji kojoj je kazneni predmet koji se vodio protiv njega bio dodijeljen, ali se ona na taj prigovor nije osvrnula.⁷⁶

Podnositeljevi su iskazi potkrijepljeni medicinskim izvješćem iz kojeg proizlazi da je na lijevoj ruci imao veliki hematoma ljubičaste boje, ali i iskazom Vlade koja je potvrdila da su zatvorski stražari dvaput udarili podnositelja zahtjeva gumenom palicom kako bi se smirio jer nije poslušao danu zapovijed.⁷⁷ Vlada je doduše isticala kako je sila primijenjena opravdano i na način predviđen propisima, radi sprečavanja podnositelja da uzrokuje daljnje uznemiravanje, jer je vikao i udario metalnom klupom po vratima svoje ćelije, ali i kako bi ga se spriječilo da napadne zatvorske čuvarе. Međutim, Vlada propušta svoje tvrdnje potkrijepiti dokazima s kojima bi se ti navodi utemeljili.⁷⁸

Ocjenjujući činjenice podnesenog zahtjeva, Sud, pritom referirajući se na „provokaciju“ podnositelja, ponavlja da je zaštita od zlostavljanja temeljem članka 3. Konvencije apsolutna i da se ono ne može opravdati ponašanjem žrtve, te da je upotreba sile od strane državnih službenika

⁷² ESLJP, *Gladović protiv Hrvatske*, 28847/08, od 10. svibnja 2011. godine. Podnositelj je u vrijeme nastupa događaja iz zahtjeva bio smješten u pritvor u Zatvoru u Splitu povodom istrage na temelju sumnje o posjedovanu droge.

⁷³ *Ibid.*, § 19.

⁷⁴ *Ibid.*, § 26.

⁷⁵ *Ibid.*

⁷⁶ *Ibid.*, § 27.

⁷⁷ *Ibid.*, § 28.-30.

⁷⁸ *Ibid.*, § 29-31.

dozvoljena samo kad je to strogo potrebno u danim okolnostima.⁷⁹ Posebnu pozornost posvećuje pitanju zakonitosti primjene sredstva prisile pa ponavlja utvrđeno u prije navedenim predmetima (*Ribitsch protiv Austrije i Vasilev protiv Bugarske*) i to kako slijedi. Naime, primjena sile prema zatvorenicima potrebna radi očuvanja reda i sigurnosti u zatvorskom sustavu, te radi sprječavanja kaznenih djela nije zabranjena, međutim, svaka primjena sile mora biti nužna i ne smije biti prekomjerna, jer u protivnom povređuje ljudsko dostojanstvo i u načelu predstavlja povredu prava iz čl. 3. (zabranu mučenja).⁸⁰ Nadalje, Sud je, pozivajući se na predmet *Matko protiv Slovenije*⁸¹ iz 2006. godine, posebno napomenuo i da na Vladi leži teret dokazivanja da upotreba sile nije bila prekomjerna, pa u konkretnom slučaju zaključuje sljedeće: „Vlada nije dostavila nikakve uvjerljive dokaze ni podastrijela vjerodostojne tvrdnje koje bi mogle dati osnovu za objašnjenje ili opravdanje stupnja sile upotrijebljene protiv podnositelja zahtjeva,“⁸² iz čega proizlazi da je došlo do materijalnopravne povrede prava iz čl. 3. Konvencije, a Sud je primjenu takve sile od strane zatvorskih čuvara okvalificirao kao nečovječno i ponižavajuće postupanje i utvrdio odgovornost države.⁸³ U dotičnom je predmetu Sud utvrdio i povredu proceduralnog aspekta članka 3. Konvencije, o kojemu će biti više riječi pod naslovom 6.1.2.

Kako je riječ o predmetu u kojem je utvrđena povreda prava zajamčenih Konvencijom, valja podsjetiti i na obvezu osuđene države da se pridržava svih pravomoćnih presuda u predmetima u kojima je bila stranka i da ta obveza uključuje, osim plaćanja svih iznosa koje je dosudio Sud, usvajanje od strane vlasti osuđene države, ako je potrebno, pojedinačnih mjera za otklanjanje utvrđenih povreda i brisanje njihovih posljedica kako bi se što je moguće više postigla *restitutio in integrum*, kao i općih mjera za sprječavanje sličnih povreda.⁸⁴ Tako je Republika Hrvatska u Akcijskom izvješću⁸⁵ od 18. studenog 2020. godine izvijestila Odbor ministara Vijeća

⁷⁹ *Ibid.*, § 23.

⁸⁰ *Ibid.*, § 46-50.

⁸¹ ESLJP, *Matko protiv Slovenije*, 43393/98, od 2. studenog 2006. godine, § 104.

⁸² ESLJP, *Gladović protiv Hrvatske, op. cit.* (bilj. 72), § 55.

⁸³ *Ibid.* § 56.

⁸⁴ čl. 46. st 1. EKLJP-a.

⁸⁵ Akcijsko izvješće (10/11/2020): Priopćenje iz Hrvatske u vezi s grupom predmeta DOLENEC protiv Hrvatske (zahtjev br. 25282/06), DH-DD(2020)1032, https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectID=0900001680a0691d, posjećeno dana 23. studenog 2022. godine, Izvješće je povezano s dvama predmetima jer je u oba došlo do procesne povrede čl. 3. EKLJP-a pa Odbor ministara prati slučaj *Dolenec* kao vodeći predmet te *Gladović* kao ponavljajući slučaj. O *Dolenecu protiv Hrvatske* više u točki 6.1.2.

Europe o pojedinačnim i općim mjerama poduzetima nakon što je presuda postala konačna, a od posebnog su značaja mjere istaknute u nastavku:

- 1) uspostavljanje Nacionalnog preventivnog mehanizma za sprečavanje mučenja i drugih okrutnih, neljudskih ili ponižavajućih postupaka ili kažnjavanja (v. t. 3.1.3.);
- 2) propisivanje Naloga o postupanju u incidentnim situacijama u kojima su primijenjena sredstva prisile⁸⁶ (v. t. 6.1.1.);
- 3) promjene u kvalifikaciji kaznenog djela tjelesne ozljede, pa se tako tjelesna ozljeda koju je počinila službena osoba, počevši od novog Kaznenog zakona,⁸⁷ smatra kvalificiranim kaznenim djelom koje se progoni po službenoj dužnosti⁸⁸ te
- 4) uspostavljanje u okviru Ustavnog suda učinkovitog pravnog sredstva implementacijom signature U-IIIBi koja se odnosi na postupak u povodu ustavne tužbe i prije nego što je iscrpljen pravni put zbog neprovođenja učinkovite istrage kaznenih djela vezanih uz čl. 2. i čl. 3. EKLJP-a (v. t. 6.1.3.).⁸⁹

Na taj je način Vlada RH ne samo zadovoljila svoje obveze koje proizlaze iz članka 46. stavka 1. Konvencije,⁹⁰ već je time i reformirala cijeli sustav zaštite prava zatvorenika u Republici Hrvatskoj u vidu primjene sredstava prisile, pažljivo propisujući uvjete i načine za njihovu primjenu, kao i postupak nakon njihove primjene te istragu povodom iste ukoliko je potrebna, a sve posebno vodeći računa o načelima zakonitosti i razmjernosti.

⁸⁶ Nalog o postupanju u incidentnim situacijama u kojima su primijenjena sredstva prisile nije javno dostupan.

⁸⁷ Kazneni zakon, NN 125/11, 144/12.

⁸⁸ Do donošenja novog KZ-a nanošenje tjelesne ozljede od strane službene osobe nije bilo određeno kao kvalificirano kazneno djelo tjelesne ozljede pa je u konkretnom slučaju bila riječ o kaznenom djelu lake tjelesne ozljede, za koje se kazneni progon poduzima po privatnoj tužbi.

⁸⁹ Ustavni sud Republike Hrvatske je signaturu uspostavio 23. prosinca 2014., donošenjem Poslovničke odluke o izmjenama Poslovnika Ustavnog suda Republike Hrvatske (Narodne novine broj 2/15) – Vlada posebno skreće pozornost na navedeno u Akcijskom planu (21/09/2017): Priopćenje iz Hrvatske u vezi sa slučajem DOLENEC protiv Hrvatske (Zahtjev br. 25282/06), DH-DD(2017)1097, https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectId=09000016807595f2, posjećeno dana 23. studenog 2022. godine.

⁹⁰ Resolution CM/ResDH(2020)309: Execution of the judgments of the European Court of Human Rights, Two cases against Croatia, <https://hudoc.echr.coe.int/fre#%7B%22itemid%22:%5B%22001-207186%22%7D>, posjećeno dana 23. studenog 2022. godine.

5. PRIMJENA SREDSTAVA PRISILE

5.1. Opća pravila

U skladu sa zahtjevima načela zakonitosti i razmjernosti, primjena sredstava prisile prema zatvorenicima dopuštena je samo kada je to nužno radi ostvarenja jednog od zakonom propisanih ciljeva (čl. 150. st. 1. ZIKZ-a):

- 1) radi sprečavanja: bijega osobe lišene slobode, tjelesnog napada na službene ili druge osobe, samoozljeđivanja, namjernog prouzrokovanja materijalne štete, samovoljnog udaljavanja osobe s određenog mjesta⁹¹ ili
- 2) radi svladavanja aktivnog ili pasivnog otpora.⁹²

„Sredstva prisile dopušteno je primijeniti i radi sprječavanja neovlaštenog ulaska osoba u prostore ili objekte penitencijarne ustanove, protiv osoba koje se neovlašteno nalaze ili su zatečene u prostorima ili objektima penitencijarne ustanove, protiv osoba koje su započele sa radnjama u cilju oslobađanja osoba lišenih slobode i/ili napada na osobe lišene slobode,“⁹³ kao i „prema pokretnim uređajima koji su daljinski upravljani, programirani ili autonomni i/ili upravljani na drugi način, a kojim se narušava sigurnost“ penitencijarne ustanove.⁹⁴ Isto tako, sredstva prisile mogu se primijeniti i prema istražnom zatvoreniku kojemu je određen istražni zatvor pod uvjetima iz čl. 150. Zakona o izvršavanju kazne zatvora, o čijoj je primjeni upravitelj dužan izvijestiti sud koji je istražni zatvor odredio.⁹⁵

Sukladno načelu razmjernosti, prilikom primjene sredstva prisile službenik pravosudne policije dužan je primijeniti ono sredstvo prisile kojim se najmanje ugrožava zdravlje i život osobe, a kojim se otpor može uspješno savladati, tj. najblaže sredstvo prisile koje jamči uspjeh u obavljanju službene zadaće, a razmjerno je pogibelji koja prijeti.⁹⁶ Čim razlozi za njihovu primjenu

⁹¹ Dodatan razlog za primjenu sredstava prisile uz razloge propisane ZIKZ-om, a koji je propisan čl. 61. st. 1. Pravilnika o poslovima osiguranja u zatvorskom sustavu, NN 16/22.

⁹² Ivičević Karas, Elizabeta, *op. cit.* (bilj. 4), str. 113.

⁹³ čl. 61. st. 2. Pravilnika o poslovima osiguranja u zatvorskom sustavu.

⁹⁴ *Ibid.*, st. 3.

⁹⁵ čl. 150. st. 5. ZIKZ-a.

⁹⁶ čl. 151. st. 2. ZIKZ-a.

prestanu, službenik pravosudne policije dužan je odmah prestati s istom.⁹⁷ U posebnoj se literaturi korištenoj za izobrazbu službenika pravosudne policije, uz načela zakonitosti i razmjernosti, pojavljuje i načelo postupnosti.⁹⁸ Ono je izraženo u odredbama ZIKZ-a i Pravilnika o poslovima osiguranja u zatvorskom sustavu, a prema kojima će službenik pravosudne policije primijeniti sredstvo prisile u pravilu tek nakon što mjerama upozorenja i naredbi nije postigao cilj njihovog izdavanja, a prije same primjene sredstva prisile dužan je o tome upozoriti osobu prema kojoj će ga i upotrijebiti, izuzev situacije gdje bi davanje upozorenja dovelo u pitanje izvršenje službene zadaće ili kada se radi o istodobnom ili izravno predstojećem protupravnom napadu.⁹⁹ Zakonom je nemoguće predvidjeti sve situacije do kojih može doći u penitencijarnim ustanovama, a koje mogu zahtijevati primjenu sredstava prisile, stoga je nužno naglasiti da u situaciji kada se službena zadaća može obaviti bez sredstava prisile, sredstvo prisile se ne smije primijeniti.¹⁰⁰ Međutim, kako bi se ipak većina mogućih situacija predvidjela i pobliže odredila, a u skladu s načelom zakonitosti, ZIKZ-om su definirani pojmovi aktivnog i pasivnog otpora kako slijedi. Aktivni otpor pruža onaj zatvorenik koji ne postupa po zakonitoj naredbi službenika pravosudne policije, ugrožavajući pritom sebe, druge osobe ili imovinu (čl. 150. st. 4. ZIKZ-a). Riječ je o situaciji „u kojoj zatvorenik onemogućava službenika pravosudne policije u obavljanju službene zadaće uporabom oružja, oruđa, drugih predmeta, tjelesnom snagom ili kada potiče druge zatvorenike na pružanje otpora.“¹⁰¹

Pasivni otpor postoji kada zatvorenik ne postupa po zakonitoj naredbi ovlaštene službene osobe, ali time ne ugrožava sebe, druge osobe ili imovinu (čl. 150 st. 3. ZIKZ-a). Pasivni otpor naime predstavlja situaciju „kada se zatvorenik postavi u takav položaj kojim onemogućava službenika pravosudne policije u izvršenju službene zadaće na način da klekne, legne, uhvati se za nekog ili za nešto i slično.“¹⁰²

⁹⁷ čl. 60. st. 2. Pravilnika o poslovima osiguranja u zatvorskom sustavu.

⁹⁸ Uprava za zatvorski sustav i probaciju, Centar za izobrazbu: Poslovi i postupanja pravosudne policije, Priručnik za polaznike temeljnog tečaja, ožujak 2022., str. 38., https://mpu.gov.hr/UserDocsImages//dokumenti/Zatvorski%20sustav/Centar%20za%20izobrazbu//poslovi%20i%20post%20prav%20policije_ozujak%202022.pdf, posjećeno dana 24. studenog 2022. godine.

⁹⁹ čl. 60. st. 1. i st. 4. Pravilnika o poslovima osiguranja u zatvorskom sustavu i čl. 151. st. 3. ZIKZ-a.

¹⁰⁰ Uprava za zatvorski sustav i probaciju, Centar za izobrazbu, *op. cit.* (bilj. 98), str. 38.

¹⁰¹ *Ibid.*, str. 32.

¹⁰² *Ibid.*

5.2. Uvjeti i način primjene pojedinih sredstava prisile

1) Primjena zahvata za privođenje i tehnike obrane

Zakonom o izvršavanju kazne zatvora izričito je propisano da je radi svladavanja pasivnog otpora zatvorenika službenik pravosudne policije ovlašten primijeniti jedino zahvate za privođenje.¹⁰³ Na taj je način osigurana primjena onog sredstva prisile kojim se najmanje ugrožava zdravlje i život pojedinca, a kojim se njegov otpor uspješno svladava. Primjena tehnike obrane dopuštena je u svim ostalim slučajevima predviđenima Zakonom i Pravilnikom, a kada primjenom zahvata za privođenje nije moguće postići cilj njihove primjene.¹⁰⁴ Zahvati za privođenje i tehnike obrane najčešće su primijenjena sredstva prisile prema zatvorenicima u Republici Hrvatskoj sukladno Izvješćima o stanju i radu kaznionica, zatvora i odgojnih zavoda koje na godišnjoj razini donosi Ministarstvo pravosuđa i uprave,¹⁰⁵ što je izvršni pokazatelj poštivanja načela razmjernosti u njihovoj primjeni.

2) Primjena raspršivača s dopuštenim neškodljivim tvarima

„Kada su ispunjeni uvjeti za primjenu zahvata za privođenje i tehnika obrane, u cilju svladavanja aktivnog otpora, službenik pravosudne policije može primijeniti i raspršivač s dopuštenim neškodljivim tvarima (dalje: DNT), ako prosudi da se primjenom toga sredstva osigurava uspješno svladavanje otpora i s najmanje štetnih posljedica postiže svrha primjene.“¹⁰⁶

Uz zahvate za privođenje i tehnike obrane, raspršivač s DNT-om najčešće je primijenjeno sredstvo prisile prema zatvorenicima sukladno Izvješćima o stanju i radu kaznionica, zatvora i odgojnih zavoda.¹⁰⁷ Posljednje je objavljeno Izvješće za 2020. godinu, prema kojemu je raspršivač

¹⁰³ čl. 151. st. 4. ZIKZ-a.

¹⁰⁴ čl. 151. st. 2. i st. 5. ZIKZ-a.

¹⁰⁵ U 2020. godini zahvati za privođenje i tehnike obrane primijenjeni su u 64,06%, a taj broj je otprilike jednak i godinama prije. Sva izvješća dostupna na: <https://mpu.gov.hr/izvjesce-o-stanju-i-radu-kaznionica-zatvora-i-odgojnih-zavoda-26215/26215>, posjećeno dana 24. studenog 2022. godine.

¹⁰⁶ Čl. 63. st. 2. Pravilnika o poslovima osiguranja u zatvorskom sustavu.

¹⁰⁷ Isto proizlazi iz Izvješća za 2018., 2019. i 2020. godinu. Sva objavljena Izvješća dostupna su na: <https://mpu.gov.hr/izvjesce-o-stanju-i-radu-kaznionica-zatvora-i-odgojnih-zavoda-26215/26215>, posjećeno dana 24. studenog 2022. godine.

s DNT-om primijenjen samo 15 puta,¹⁰⁸ ali to nije uvijek bio slučaj. Naime, nedugo nakon njegova uvođenja u penitencijarno pravo,¹⁰⁹ započinje trend rasta¹¹⁰ broja primjene raspršivača s DNT-om, pa je tako u Izvješću o stanju i radu kaznionica, zatvora i odgojnih zavoda za 2017. godinu¹¹¹ primjena raspršivača s dopuštenim neškodljivim tvarima uvjerljivo zauzela prvo mjesto s čak 54,35 % ukupne primjene sredstava prisile prema zatvorenima (njih 25 od ukupno 46 primjena sredstava prisile).¹¹² Razlog tomu je dugo zadržan stav Ministarstva pravosuđa i uprave da je raspršivač s dopuštenim neškodljivim tvarima „najblaže sredstvo prisile (uz zahvate za privođenje) zbog načina primjene koji osigurava sigurnost i bitno smanjuje rizik nastanka ozljeda, kako za zatvorenika prema kojem se to sredstvo prisile primjenjuje, tako i za službenika koji ga koristi za svladavanje otpora zatvorenika“¹¹³ pa je stoga Ministarstvo njegovu primjenu prema zatvorenima poticalo, i to ne samo za svladavanje aktivnog otpora, već i za svladavanje pasivnog.¹¹⁴

Stišavanje trenda primjene raspršivača započinje posjetom CPT-a 2017. godine, koji se u svom Izvješću za posjet Hrvatskoj¹¹⁵ posebno osvrnuo na opravdanost primjene raspršivača s DNT-om prema zatvorenima, naglašavajući kako je riječ o potencijalno opasnoj tvari koja se ne smije koristiti u zatvorenim, već samo iznimno u otvorenim prostorima, a za koji slučaj moraju postojati jasno definirane zaštitne mjere.¹¹⁶ U izvješću također ističe kako se raspršivač s DNT-om nikada ne bi trebao koristiti protiv zatvorenika koji pruža samo pasivan otpor¹¹⁷ pa preporučuje

¹⁰⁸ U 2020. godini sredstava prisile primijenjena su ukupno 64 puta. Ministarstvo pravosuđa i uprave, Izvješće o stanju i radu kaznionica, zatvora i odgojnih zavoda za 2020. godinu, str. 40., <https://mpu.gov.hr/izvjesce-o-stanju-i-radu-kaznionica-zatvora-i-odgojnih-zavoda-26215/26215>, posjećeno dana 24. studenog 2022. godine.

¹⁰⁹ Uveden 2009. godine Zakonom o izmjenama i dopunama Zakona o izvršavanju kazne zatvora, NN 83/09, zajedeno s električnim paralizatorom.

¹¹⁰ Ministarstvo pravosuđa i uprave, Izvješće o stanju i radu kaznionica, zatvora i odgojnih zavoda za 2017. godinu, str. 83-84., <https://mpu.gov.hr/izvjesce-o-stanju-i-radu-kaznionica-zatvora-i-odgojnih-zavoda-26215/26215>, posjećeno dana 24. studenog 2022. godine.

¹¹¹ *Ibid.*

¹¹² *Ibid.*

¹¹³ Isto se spominje u Izvješćima o stanju i radu kaznionica, zatvora i odgojnih zavoda za 2017., 2018., 2019. i 2020. godinu.

¹¹⁴ *Ibid.*

¹¹⁵ Izvješće CPT-a za posjet Hrvatskoj održan 17.-22. ožujka 2017. godine, CPT/Inf (2018) 44, str. 41.-42., <https://rm.coe.int/16808e2a0e>, posjećeno dana 24. studenog 2022. godine.

¹¹⁶ *Ibid.*

¹¹⁷ Prilikom svog posjeta 2017. CPT je skrenuo pozornost na slučaj u Županijskom zatvoru u Osijeku gdje je zatvorsko osoblje primijenilo raspršivač s DNT-om prema zatvoreniku jer nije poslušao naredbu člana zatvorskog osoblja da ustane sa stolca – zatvorenik je pružao samo pasivni otpor.

hrvatskim vlastima da sastave jasnu uputu kojom se uređuje primjena raspršivača s DNT-om, a koja minimalno sadržava napatke dane od strane CPT-a.¹¹⁸

Tako je 20. studenog 2018. godine Uprava za zatvorski sustav i probaciju uputila svim kaznionicama i zatvorima u Hrvatskoj Uputu o načinu primjene sredstva prisile – raspršivača s DNT-om¹¹⁹ kojom je detaljnije uredila njegovu primjenu, i to kako slijedi:

- primjena raspršivača s DNT-om dopuštena je isključivo službenoj osobi koja je zakonom ovlaštena primijeniti sredstva prisile i ciljano obučena za primjenu predmetnog sredstva, slijedom čega raspolaže potrebnim stručnim znanjima i vještinama za primjenu;
- primjena nije dopuštena prema osobama koje su prethodno svladane na drugi način zbog čega više ne predstavljaju prijetnju, odnosno nalaze se pod kontrolom službenika;
- primjena, u pravilu, nije dopuštena u izrazito zatvorenim prostorijama bez otvora za prirodno provjetranje i prema zatvorenicima čija dob, zdravstveno stanje ili morfološke karakteristike podrazumijevaju primjenu blažeg sredstva prisile;
- primjena nije dopuštena prema osobama s duševnim smetnjama;
- osobe prema kojima je sredstvo primijenjeno moraju se izdvojiti iz prostorije u kojoj je do primjene došlo, zamijeniti kontaminiranu odjeću čistom i isprati kontaminirane dijelove tijela čistom vodom, a
- kontaminirane je prostorije potrebno dekontaminirati na propisani način.

Službenici su posebno pozvani i da vode računa o obvezi obavljanja liječničkog pregleda zatvorenika odmah nakon primjene sredstva prisile i njegova ponavljanja nakon 12 sati, kao i da one službene osobe koje su sredstvo primijenile poduzmu mjere u cilju zaštite vlastitog zdravlja. Izradu navedene upute posebno je pozdravila Pučka pravobraniteljica u svom Izvješću za 2018. godinu,¹²⁰ budući da je na potrebu jasnijeg definiranja kriterija primjene ovog sredstva prisile ukazivala već godinama, a posebno nakon što joj je tijekom obilaska Zatvorske bolnice 2018. godine skrenuta pozornost na njegovu primjenu prema istražnom zatvoreniku, osobi s duševnim smetnjama.¹²¹ U navedenom je slučaju utvrđeno kako je primjena predmetnog sredstva prisile bila

¹¹⁸ Izvješće CPT-a za posjet Hrvatskoj održan 17.-22. ožujka 2017. godine, str. 41.-42.

¹¹⁹ Ministarstvo pravosuđa, Uprava za zatvorski sustav i probaciju, središnji ured, KLASA: 730-02/16-10/344, URBROJ: 514-08-01-05-01-18-18, Zagreb, 20. studenoga 2018., uputa ustupljena temeljem Zahtjeva za pristup informacijama upućenog Ministarstvu pravosuđa i uprave.

¹²⁰ Izvješće Pučke pravobraniteljice za 2018. godinu, <https://www.ombudsman.hr/hr/download/izvjesce-pucke-pravobraniteljice-za-2018-godinu/?wpdmdl=4747&refresh=637f8f17a225f1669304087>, str. 237., posjećeno dana 17. prosinca 2022. godine.

¹²¹ *Ibid.*

u skladu sa zakonom, ali je ista bila suprotna međunarodnim standardima.¹²² Naime, UN Odbor za sprečavanje mučenja u svojem je Izvješću iz 2016. godine za Kraljevinu Dansku¹²³ zauzeo stav da sve države članice trebaju poduzeti mjere kako bi se ograničila primjena raspršivača te zabraniti njegovu primjenu u zatvorenim prostorima, prema osobama koje su već svladane i više ne predstavljaju prijetnju te prema osobama s duševnim smetnjama.¹²⁴

Međutim, valja istaknuti kako je RH još do 12. veljače 2022. godine primjenjivala Pravilnik o načinu primjene sredstava prisile¹²⁵ kojim je primjena raspršivača s neškodljivim kemijskim spojevima u dozvoljenim koncentracijama bila dopuštena i za svladavanje pasivnog otpora,¹²⁶ što je bilo protivno kako trenutno važećem ZIKZ-u,¹²⁷ tako i njegovu prethodniku.¹²⁸

3) Primjena palice

Palicu je službenik pravosudne policije ovlašten primijeniti „u slučajevima kada je primjena zahvata za privođenje, tehnike obrane ili raspršivača s dopuštenim neškodljivim tvarima bezuspješna ili ne jamči uspjeh.“¹²⁹ „Pod primjenom palice smatra se udarac palicom po tijelu izbjegavajući pritom udarac po glavi, vratu, genitalijama i drugim vitalnim dijelovima tijela.“¹³⁰ Službenik pravosudne policije dužan je prestati s primjenom palice čim aktivni otpor prestane.¹³¹ Važno je naglasiti kako postoje dvije vrste palica koje je službenik pravosudne policije ovlašten nositi i koje predstavljaju osnovne dijelove njegove opreme.¹³² To su gumena palica, koja se koristi u navedenim slučajevima te interventna palica ili TONFA, čija je primjena bila uređena Pravilnikom o načinu primjene sredstava prisile,¹³³ a sukladno kojemu „primjenu palice koja nije

¹²² *Ibid.*

¹²³ CAT (2016) Concluding Observations: Denmark, CAT/C/DNK/CO/6-7, od 4. veljače 2016. godine, <https://atlas-of-torture.org/en/entity/iyulf7dcje80xdbey6anyiudi?page=1>, posjećeno dana 17. prosinca 2022. godine.

¹²⁴ *Ibid.*, § 31.

¹²⁵ Pravilnik o načinu primjene sredstava prisile, NN 48/09., 66/10., 14/21., 16/22.

¹²⁶ *Ibid.*, čl. 5. st. 3.

¹²⁷ Zakon o izvršavanju kazne zatvora, NN 14/21., stupio na snagu 20. veljače 2021.

¹²⁸ Zakon o izvršavanju kazne zatvora, NN 128/99., 55/00., 59/00., 129/00., 59/01., 67/01., 11/02., 190/03. - službeni pročišćeni tekst, 76/07., 27/08., 83/09., 18/11., 48/11., 125/11., 56/13., 150/13., 98/19., 14/21., prestao važiti 20.02.2021., <https://www.iusinfo.hr/zakonodavstvo/zakon-o-izvršavanju-kazne-zatvora-1999/clanak-1>, posjećeno dana 24. studenog 2022. godine.

¹²⁹ čl. 63. st. 3. Pravilnika o poslovima osiguranja u zatvorskom sustavu.

¹³⁰ *Ibid.*, st. 4.

¹³¹ *Ibid.* st. 5.

¹³² *Ibid.*, čl. 70. st. 1. t. 3. i 4.

¹³³ Na snazi: od 25. travnja 2009. godine do 11. veljače 2022. godine.

gumena (TONFA) može odobriti jedino upravitelj u slučaju težeg narušavanja reda od strane više zatvorenika istovremeno i na istom mjestu ili ako se zatvorenik zatvorio (zabarikadirao) u prostoriju ili na drugi način zapriječio pristup.¹³⁴

Pitanje primjene interventne palice nije uređeno njegovim nasljednikom, Pravilnikom o poslovima osiguranja u zatvorskom sustavu,¹³⁵ međutim, iz Priručnika za polaznike temeljnog tečaja za poslove i postupanja pravosudne policije donesenom u ožujku 2022. godine proizlazi jednako uređenje pitanja primjene interventne palice prema zatvorenicima.¹³⁶

Palica, kao jedno od blažih sredstava prisile, primijenjena je u 2020. godini samo osam puta, a u prethodnoj godini čak četiri puta manje.¹³⁷ Niski su brojevi primjene palice rezultat poticanja na primjenu raspršivača s dopuštenim neškodljivim tvarima, kategoriziranog kao blažeg, sigurnijeg i humanijeg sredstva prisile od palice (v. t. 5.2.2.), čime se njezina primjena počinje postupno smanjivati počevši od 2013. godine kada započinje trend rasta primjene raspršivača s DNT-om.¹³⁸

4) Primjena električnog paralizatora

„Pod primjenom električnog paralizatora podrazumijeva se trenutno onesposobljavanje osobe na principu kratkotrajnog udara visokonaponske struje slabe jakosti ispucavanjem sonde u osobu na daljinu ili primjenom električnog paralizatora kao elektrošokera djelovanjem u izravnom kontaktu s tijelom osobe, a pritom je potrebno izbjegavati genitalije i dojke žene.“¹³⁹ Ukoliko nije moguće izbjeći kontakt sonde ili elektrošokera u području glave i vrata osobe, primjena električnog paralizatora nije dopuštena.¹⁴⁰ Iznimka je predviđena jedino u situaciji kada je dopuštena primjena vatrenog oružja.¹⁴¹ Električni je paralizator dopušteno primijeniti u svim onim slučajevima kada je dopušteno primijeniti palicu, mlazove s vodom, podražavajuća kemijska sredstva i vatreno

¹³⁴ čl. 6. st. 3. i čl. 7. st. 1. i st. 2. Pravilnika o načinu primjene sredstava prisile.

¹³⁵ Stupio na snagu 11. veljače 2022. godine.

¹³⁶ Uprava za zatvorski sustav i probaciju, Centar za izobrazbu, *op. cit.* (bilj. 98), str. 35.

¹³⁷ Izvješće o stanju i radu kaznionica, zatvora i odgojnih zavoda za 2020. godinu., str. 41.

¹³⁸ Izvješće o stanju i radu kaznionica, zatvora i odgojnih zavoda za 2017. godinu, str. 82.

¹³⁹ Čl. 64. st. 1. Pravilnika o poslovima osiguranja u zatvorskom sustavu.

¹⁴⁰ *Ibid.*, st. 2.

¹⁴¹ *Ibid.*

oružje, ako se primjenom toga sredstva otpor može uspješno svladati i s najmanje štetnih posljedica postići svrha primjene.¹⁴²

Električni paralizator uveden je u hrvatsko penitencijarno pravo Zakonom o izmjenama i dopunama Zakona o izvršavanju kazne zatvora 2009. godine,¹⁴³ u svrhu u zaštite života i zdravlja zatvorenika i službenika te smanjenja ozljeda prilikom primjene sredstava prisile.¹⁴⁴ Od njegova uvođenja pa sve do 2020. godine¹⁴⁵ primijenjen je svega triput, i to posljednji put 2016. godine.¹⁴⁶

5) Primjena mlazova s vodom i podražavajućih kemijskih sredstva

Primjenu mlazova s vodom te primjenu podražavajućih kemijskih sredstva može narediti samo upravitelj.¹⁴⁷ Njihova je primjena dopuštena samo u slučaju težeg narušavanja reda od strane više zatvorenika istovremeno i na istom mjestu ili ukoliko se zatvorenik zatvorio (zabarikadirao) u prostoriju ili na drugi način zapriječio pristup.¹⁴⁸

U slučaju da se naredi primjena mlazova s vodom, potrebno je predvidjeti sve potencijalne opasnosti koje primjenom tog sredstva prisile mogu nastati, a posebno je potrebno voditi računa o električnim instalacijama i mogućnosti izazivanja velike materijalne štete u penitencijarnoj ustanovi.¹⁴⁹ Isto tako, mlaz vode ne smije se direktno usmjeriti na zatvorenika, niti se smije koristiti u slučaju penjanja zatvorenika na krov zbog mogućnosti nastupa tjelesne ozljede ili smrti.¹⁵⁰

U razdoblju između 2009. godine i 2020. godine sredstva prisile mlazovi s vodom i podražavajuća kemijska sredstva nisu niti u jednom slučaju primijenjena prema zatvorenicima.¹⁵¹

¹⁴² *Ibid.*, st. 3.

¹⁴³ NN 83/09., uveden zajedno s raspršivačem dopuštenih neškodljivih tvari.

¹⁴⁴ Vlada RH, Prijedlog zakona o izmjenama i dopunama Zakona o izvršavanju kazne zatvora, PZE 372., str. 1., https://sabor.hr/sites/default/files/uploads/sabor/2020-02-11/150302/PZE_372.pdf, posjećeno dana 26. studenog 2022. godine.

¹⁴⁵ Posljednje nam dostupno Izvješće o stanju i radu kaznionica, zatvora i odgojnih zavoda je iz 2020. godine.

¹⁴⁶ Tako proizlazi iz svih dostupnih izvješća o stanju i radu kaznionica, zatvora i odgojnih zavoda (2009.-2020. godine).

¹⁴⁷ Čl. 151. st. 6. ZIKZ-a.

¹⁴⁸ Čl. 65. st. 1. i 2. Pravilnika o poslovima osiguranja u zatvorskom sustavu.

¹⁴⁹ Uprava za zatvorski sustav i probaciju, Centar za izobrazbu, *op. cit.* (bilj. 98), str. 36.

¹⁵⁰ *Ibid.*

¹⁵¹ Tako proizlazi iz svih dostupnih izvješća o stanju i radu kaznionica, zatvora i odgojnih zavoda (2009.-2020. godine).

6) Primjena vatrenog oružja

Vatreno oružje najteže je sredstvo prisile koje se može primijeniti prema zatvorenicima. Zakon predviđa mogućnost njegove primjene samo u trima slučajevima:

- 1) „ako se drugim sredstvima prisile ne može odbiti istodoban ili izravno predstojeći protupravni napad kojim se ugrožava život zatvorenika, službenih ili drugih osoba zatečenih u kaznionici odnosno zatvoru ili tijekom sprovođenja¹⁵²;
- 2) radi onemogućavanja bijega zatvorenika iz kaznionice zatvorenog tipa odnosno zatvora pri svladavanju vanjskog zida, a drugim se sredstvom ne može onemogućiti bijeg i
- 3) radi onemogućavanja bijega zatvorenika prilikom sprovođenja, ako se drugim sredstvima ne može onemogućiti bijeg, pod uvjetom da se radi o zatvoreniku koji izdržava kaznu zatvora od pet godina ili težu kaznu ili o istražnom zatvoreniku kojemu je određen istražni zatvor u kaznenom postupku koji se protiv njega vodi zbog kaznenog djela za koje je propisana kazna od najmanje deset godina zatvora ili kazna dugotrajnog zatvora.“¹⁵³

Službenik pravosudne policije dužan je upozoriti osobu prema kojoj namjerava primijeniti vatreno oružje riječima: „Stoj, pravosudna policija,“ nakon čega slijedi upozorenje „Stoj, pucat ću.“¹⁵⁴ Ako bijeg osobe lišene slobode, protupravni napad kojim se ugrožava život osobe lišene slobode, službenih ili drugih osoba zatečenih u kaznenom tijelu ili tijekom sprovođenja ne prestanu niti na drugo upozorenje, službenik pravosudne policije bit će ovlašten primijeniti vatreno oružje.¹⁵⁵ Upozorenje se „neće uputiti ako je protupravni napad u tijeku i time je ugrožen život službenika pravosudne policije ili život drugih osoba i u slučajevima kada izdavanje upozorenja dovodi u pitanje izvršenje službene zadaće.“¹⁵⁶

¹⁵² Sprovođenjem se, sukladno Pravilniku o poslovima osiguranja u zatvorskom sustavu, smatra odvođenje ili dovođenje osobe lišene slobode iz penitencijarne ustanove, odnosno u penitencijarnu ustanovu. Sprovođenje vrši službenik pravosudne policije temeljem naloga za sprovođenje, kojim se određuje i ovlaštenje za primjenu vatrenog oružja prema osobi lišenoj slobode koja se sprovodi. Ukoliko je nalogom dopuštena primjena vatrenog oružja u slučaju bijega, upozorit će se o tome i osoba koja se sprovodi.

¹⁵³ Čl. 152. st. 1. ZIKZ-a.

¹⁵⁴ Čl. 66. st. 4. Pravilnika o poslovima osiguranja u zatvorskom sustavu.

¹⁵⁵ *Ibid.*

¹⁵⁶ *Ibid.*, st. 5.

Službenik pravosudne policije ovlašten je, „u slučajevima i na način kada se istim ne dovodi u opasnost druge ljude i imovinu, nakon davanja upozorenja ispaliti u zrak i upozoravajući hitac iz vatrenog oružja.“¹⁵⁷ „Ispaljivanje hica upozorenja, kao i ispaljivanje hica zbog traženja pomoći, u slučaju kada su ispunjeni uvjeti za primjenu vatrenog oružja, ne smatra se primjenom sredstva prisile.“¹⁵⁸

Primjena vatrenog oružja nije dopuštena prema kažnjenu i kažnjenu na prekršajnom zadržavanju, osim ako je primjena vatrenog oružja jedino sredstvo za obranu od napada kojim se ugrožava život osoba lišenih slobode, službenika ili drugih osoba zatečenih u kaznom tijelu ili tijekom sprovođenja, a posebice nije dopuštena u slučaju kada dovodi u opasnost život drugih osoba, osim ako je primjena vatrenog oružja jedino sredstvo za obranu od napada ili za uklanjanje izravne opasnosti po život.¹⁵⁹

Vatreno je oružje u razdoblju od 2009.-2020. godine jedini i posljednji put kao sredstvo primijenjeno 2014. godine, u svrhu pokušaja sprečavanja bijega zatvorenika.¹⁶⁰ Bilo je slučajeva gdje je hitac ispaljen u zrak kao upozorenje,¹⁶¹ no kao što smo već napomenuli, ne radi se o primjeni vatrenog oružja kao sredstva prisile.

5.3. Ograničenja primjene sredstava prisile s obzirom na osobu prema kojoj se primjenjuju

Prilikom primjene sredstava prisile prema zatvorenicima, službenici pravosudne policije dužni su voditi računa i o njihovoj životnoj dobi te zdravstvenom stanju, stoga je Pravilnikom o poslovima osiguranja u zatvorskom sustavu propisano sljedeće. Prema zatvorenicima koji su vidljivo bolesni ili nemoćni, starije životne dobi ili osobe s invaliditetom, kao i prema

¹⁵⁷ *Ibid.*, st. 6.

¹⁵⁸ *Ibid.*, st. 7.

¹⁵⁹ *Ibid.*, st. 2. i 3.

¹⁶⁰ Ministarstvo pravosuđa i uprave, Izvješće o stanju i radu kaznionica, zatvora i odgojnih zavoda za 2014. godinu, str. 93., a tako proizlazi i iz ostalih dostupnih izvješća. <https://mpu.gov.hr/UserDocsImages/dokumenti/Strategije,%20planovi,%20izvje%C5%A1%C4%87a/Zatvorski%20sustav/Izvjesce%20o%20stanju%20i%20radu%20kaznionica%20zatvora%20i%20odgojnih%20zavoda%20za%202014%20godinu.pdf>, posjećeno dana 29. studenog 2022. godine.

¹⁶¹ Hina, Upraviteljica zatvora: ‘Službenici su za bjeguncem trčali točno onoliko koliko smiju trčati’, Jutarnji list, <https://www.jutarnji.hr/vijesti/crna-kronika/upraviteljica-zatvora-sluzbenici-su-za-bjeguncem-trcali-tocno-onoliko-koliko-smiju-trcati-15016955>, posjećeno dana 29. studenog 2022. godine.

zatvorenicama koje se nalaze u vidljivom stadiju trudnoće, moguće je primijeniti samo zahvate za privođenje i tehnike obrane.¹⁶²

Iznimno je moguća primjena i drugih sredstava prisile u slučaju da „vatrenim oružjem ili drugim opasnim sredstvom neposredno ugrožavaju život službenika pravosudne policije, život druge osobe ili vlastiti život, odnosno u slučajevima kada se napad ili otpor ne mogu svladati na drugi način.“¹⁶³

Zakonom o izvršavanju sankcija izrečenih maloljetnicima za kaznena djela i prekršaje¹⁶⁴ posebno je regulirana i primjena sredstava prisile prema maloljetnim počiniteljima. Sukladno članku 51. st. 1., prema maloljetnicima koji se nalaze na izvršavanju odgojne mjere u odgojnom zavodu sredstva prisile mogu se primijeniti samo kada je to nužno:

- 1) radi sprečavanja: bijega, napada na službene ili druge osobe, namjernog nanošenja materijalne štete ili
- 2) radi svladavanja aktivnog ili pasivnog otpora.¹⁶⁵

Jednako kao i prema punoljetnim zatvorenicama, i prema maloljetnicima u odgojnom zavodu je za svladavanje pasivnog otpora dopuštena jedino primjena zahvata za privođenje.¹⁶⁶ Za svladavanje aktivnog otpora je, uz zahvate za privođenje, dopuštena primjena i tehnika obrane.¹⁶⁷ Iznimno je moguće primijeniti palicu, ali samo ako blažim sredstvima prisile nije moguće postići rezultate.¹⁶⁸ Ovlaštene službene osobe dužne su palicu držati i nositi izvan videokruga i dosega maloljetnika.¹⁶⁹ Upravitelj odgojnog zavoda dužan je nakon primjene sredstva prisile obavijestiti roditelje ili skrbnika maloljetnika i centar za socijalnu skrb te nadležnom sudu za mladež i

¹⁶² čl. 62. st. 1. Pravilnika o poslovima osiguranja u zatvorskom sustavu.

¹⁶³ *Ibid.*, st. 2.

¹⁶⁴ Zakon o izvršavanju sankcija izrečenih maloljetnicima za kaznena djela i prekršaje, NN 133/12.

¹⁶⁵ Sukladno čl. 51. st. 2. i st. 3. Zakona o izvršavanju sankcija izrečenih maloljetnicima za kaznena djela i prekršaje, „Aktivni otpor predstavlja ponašanje kojim maloljetnik odbija postupiti po zakonitoj naredbi ovlaštene službene osobe i pri tome ugrožava sebe, druge osobe ili imovinu“, dok „pasivni otpor predstavlja ponašanje kojim maloljetnik odbija postupiti po zakonitoj naredbi ovlaštene službene osobe i pri tome ne ugrožava sebe, druge osobe ili imovinu, ali ometa redovito obavljanje poslova izvršavanja odgojne mjere ili redovitu organizaciju života u odgojnom zavodu.“

¹⁶⁶ čl. 51. st. 4. Zakona o izvršavanju sankcija izrečenih maloljetnicima za kaznena djela i prekršaje.

¹⁶⁷ *Ibid.*, st. 5.

¹⁶⁸ *Ibid.*

¹⁶⁹ *Ibid.*

ministarstvu nadležnom za poslove pravosuđa dostaviti izvješće s mišljenjem o opravdanosti primjene sredstva prisile.¹⁷⁰

Prema maloljetnicima koji se nalaze na izdržavanju kazne maloljetničkog zatvora se na odgovarajući način primjenjuju odredbe Zakona o izvršavanju kazne zatvora, uključujući i odredbe kojima se regulira primjena sredstava prisile.¹⁷¹ Razlikovanje se očituje jedino u dopuštenosti primjene vatrenog oružja, pa tako primjena vatrenog oružja prema maloljetniku nije dopuštena, osim u slučaju kada se drugim sredstvima ne može odbiti istodoban ili izravno predstojeći protupravni napad kojim maloljetnik ugrožava život drugih osoba.¹⁷²

5.4. Postupak nakon primjene sredstva prisile

Nakon što je primijenio sredstvo prisile, službenik pravosudne policije dužan je bez odgode pružiti prvu pomoć i zatražiti organizaciju liječničke pomoći vidljivo ozlijeđenoj osobi prema kojoj je sredstvo prisile primijenio.¹⁷³ Liječnički je pregled obavezan i kod osobe na kojoj nema vidljivih ozljeda,¹⁷⁴ a u svakom slučaju mora se ponoviti nakon 12 sati.¹⁷⁵

Službenik pravosudne policije dužan je i sastaviti pisano izvješće o razlozima i načinu primjene koje potom dostavlja upravitelju.¹⁷⁶ Izvješće mora sadržavati: „naznaku sredstva prisile koje je primijenjeno, podatke o osobi prema kojoj je sredstvo prisile primijenjeno, razloge primjene, vrijeme, mjesto i nastale posljedice.“¹⁷⁷ „O primjeni sredstava prisile upravitelj će bez odgode, a najkasnije u roku od 48 sati, dostaviti pisano izvješće s ocjenom zakonitosti primjene sredstava prisile Središnjem uredu i nadležnom sucu izvršenja, odnosno sudu koji vodi kazneni postupak.“¹⁷⁸

¹⁷⁰ *Ibid.*, st. 6.

¹⁷¹ *Ibid.*, čl. 53. st. 2.

¹⁷² *Ibid.*, čl. 57.

¹⁷³ čl. 60. st. 3. Pravilnika o poslovima osiguranja u zatvorskom sustavu.

¹⁷⁴ *Ibid.*

¹⁷⁵ čl. 151. st. 8. ZIKZ-a.

¹⁷⁶ čl. 67. st. 1. Pravilnika o poslovima osiguranja u zatvorskom sustavu.

¹⁷⁷ *Ibid.*, st. 2.

¹⁷⁸ *Ibid.*, st. 3.

6. NADZOR NAD PRIMJENOM SREDSTAVA PRISILE – PROVOĐENJE UČINKOVITE ISTRAGE NAVODA ZATVORENIKA O ZLOSTAVLJANJU OD STRANE ZATVORSKIH ČUVARA

Novim Zakonom o izvršavanju kazne zatvora donesene su brojne izmjene odredbi kojima se regulira unutarnji mehanizam nadzora nad izvršavanjem kazne zatvora, a posebno kako bi se uskladio s pravnim standardima postavljenima judikaturom Europskog suda za ljudska prava te obvezama nametnutim presudama Suda u predmetima gdje je utvrđena povreda EKLJP-a od strane Hrvatske. U nastavku donosimo pregled mehanizama kojima se provodi nadzor nad izvršavanjem kazne zatvora, s posebnim osvrtom na nadzor nad primjenom sredstava prisile u Republici Hrvatskoj i načina podnošenja pritužbe nadležnim tijelima, ali i pregled predmeta u kojima je utvrđena neučinkovita istraga navoda zatvorenika o zlostavljanju ili prekomjernoj primjeni sile.

6.1. Unutarnji mehanizmi nadzora

U Republici Hrvatskoj postoje tri oblika unutarnjeg nadzora nad izvršavanjem kazne zatvora: upravni (administrativni), sudski i parlamentarni (politički) nadzor. U svim navedenim oblicima dolazi ujedno i do nadzora nad primjenom sredstava prisile prema zatvorenicima, bilo po službenoj dužnosti, bilo po pritužbi zatvorenika kako slijedi.

6.1.1. Upravni (administrativni) nadzor

Kao što smo ranije napomenuli (v. t. 3.2.2.), upravni se nadzor provodi u okviru sustava državne uprave, a prvenstveno ga provodi Ministarstvo pravosuđa i uprave putem unutarnje ustrojstvene jedinice nadležne za zatvorski sustav – Uprave za zatvorski sustav i probaciju.¹⁷⁹

Upravni nadzor nad primjenom sredstava prisile prema zatvorenicima započinje u samom postupku njihove primjene, i to podnošenjem pisanog izvješća s ocjenom zakonitosti primjene sredstava prisile Središnjem uredu za zatvorski sustav od strane ravnatelja penitencijarne ustanove u kojoj je prisila primijenjena.¹⁸⁰ Riječ je o obvezi koja je uvedena u hrvatsko penitencijarno pravo

¹⁷⁹ Ivičević Karas, Elizabeta: *op. cit.* (bilj. 4), str. 128.

¹⁸⁰ v. t. 5. 4.

Nalogom o postupanju u incidentnim situacijama u kojima su primijenjena sredstva prisile (dalje: Nalog)¹⁸¹ kojeg je donio je Središnji ured Uprave za zatvorski sustav i probaciju Ministarstva pravosuđa i uprave Republike Hrvatske 12. listopada 2011. godine kako bi se osigurala zakonita primjena sredstava prisile prema zatvorenicima.¹⁸² Do potrebe za donošenjem tog svojevrsnog protokola dolazi zbog donošenja presude ESLJP-a u predmetu *Dolenec protiv Hrvatske*,¹⁸³ kojom je Hrvatska osuđena zbog povrede obveze provođenja učinkovite istrage navoda o nezakonitoj primjeni sile prema zatvoreniku od strane pritvorskog čuvara (v. t. 6.1.2.). Sukladno Nalogu, izvješće upravitelja mora sadržavati pisane izjave svih osoba uključenih u incident, kao i izjave svjedoka i liječničko izvješće.¹⁸⁴ Nakon što zaprimi izvješće, Središnji će ga ured ispitati, a ukoliko smatra da su ostvarena obilježja nekog kaznenog djela, obavijestit će o tome državnog odvjetnika ili policiju.¹⁸⁵

Naime, ovakvim objektivnim sagledavanjem činjenica svakog pojedinog slučaja u kojemu je došlo do primjene sredstva prisile prema zatvoreniku osigurano je da „izjavu o navodnom zlostavljanju najprije provjeri neovisno tijelo u okviru zatvorskog sustava koje nije povezano s osobama i ustanovom gdje se navodna povreda dogodila, a potom da ovisno o okolnostima konkretnog slučaja proslijedi prijavu navodnog zlostavljanja tijelima kaznenog progona.“¹⁸⁶

Drugi način provođenja upravnog nadzora nad primjenom sredstava prisile prema zatvorenicima jest odlučivanje povodom pritužbi zatvorenika (ili članova njegove obitelji) na određeni postupak ili odluku državnog službenika i namještenika penitencijarne ustanove (čl. 17. ZIKZ-a), tj. pritužbi zatvorenika na odluku službenika pravosudne policije o primjeni sredstva prisile. Zatvorenik je, naime, ovlašten podnijeti pritužbu usmenim ili pisanim putem¹⁸⁷ kako upravitelju penitencijarne ustanove, tako i direktno Središnjem uredu za zatvorski sustav.¹⁸⁸

¹⁸¹ Riječ je o obveznom nalogu za postupanje proslijeđenom svim zatvorskim jedinicama u RH, a kojim je propisano sljedeće: „Zatvorsko osoblje dužno je prije nego što upotrijebi sredstva prisile prema zatvoreniku: a) utvrditi adekvatnost i zakonitost poduzimanja mjere, b) procijeniti razmjernost i intenzitet poduzimanja mjere te c) omogućiti liječnički pregled zatvorenika odmah nakon poduzimanja prisilne mjere, a onda ponovno nakon proteka 12 sati.“ Tako proizlazi iz Novokmet, Ante; Kolesarić, Ivana; Livaja, Damir: Neučinkovita istraga zlostavljanja od policije i zatvorskog osoblja, Hrvatski ljetopis za kaznene znanosti i praksu, vol. 26, broj 2/2019, str. 357-387., str. 367.

¹⁸² *Ibid.*

¹⁸³ ESLJP, *Dolenec protiv Hrvatske*, 25282/06, od 26. studenog 2009. godine.

¹⁸⁴ Novokmet, Ante; Kolesarić, Ivana; Livaja, Damir, *op. cit.* (bilj. 181), str. 367.

¹⁸⁵ *Ibid.*

¹⁸⁶ *Ibid.*, str. 368.

¹⁸⁷ Uključivši i elektroničkim putem. Čl. 17. st. 4. ZIKZ-a.

¹⁸⁸ čl. 17. st. 2. ZIKZ-a.

Zatvoreniku je ZIKZ-om zajamčena povjerljivost, stoga se u slučaju podnošenja pisane pritužbe ista upućuje Središnjem uredu u omotnici koju državni službenici penitencijarne ustanove ne smiju otvarati, dok se pri podnošenju usmene pritužbe zatvoreniku mora omogućiti da istu iznose bez nazočnosti osoba na koje se pritužba odnosi.¹⁸⁹ Upravitelj je dužan na podnesenu pritužbu odgovoriti u roku od 15 dana od njezina zaprimanja, dok Središnji ured u roku od 30 dana.¹⁹⁰ Forma pritužbe određuje i formu odgovora, stoga ukoliko je pritužba podnesena u pisanom obliku, i odgovor na pritužbu mora biti pisani.¹⁹¹

Treći i posljednji oblik provođenja upravnog nadzora nad primjenom sredstava prisile prema zatvorenicima provodi se u okviru stručnog nadzora u zatvorskom sustavu. Obvezu provođenja stručnog nadzora u zatvorskom sustavu propisuje ZIKZ u članku 30., a sukladno kojemu je u obavljanju stručnog nadzora Ministarstvo pravosuđa i uprave ovlašteno poništiti ili ukinuti svaki nepravilan ili nezakonit akt penitencijarne ustanove te odrediti donošenje novog akta, ili pak samo donijeti akt.

Naime, „stručni nadzor obuhvaća nadzor nad zakonitosti i pravilnosti rada kaznionica, zatvora i cenatara, njihovih državnih službenika i namještenika, te postupanja prema osobama lišenim slobode,“¹⁹² a njegov je osnovni cilj „osiguranje zakonitog i pravilnog obavljanja poslova izvršavanja kazne zatvora i drugih kaznenopravnih mjera i sankcija, te drugih poslova koje penitencijarne ustanove obavljaju, pravilne primjene Zakona o izvršavanju kazne zatvora i podzakonskih propisa donesenih temeljem njega, te drugih propisa koje penitencijarne ustanove primjenjuju u svom radu i postupanju te unapređenja, povećanja djelotvornosti i ujednačavanja njihovog rada i postupanja.“¹⁹³

Razlikujemo redoviti stručni nadzor, koji se provodi svake kalendarske godine, te *ad hoc* stručni nadzor, koji se provodi ukoliko je „temeljem prikupljenih podataka, informacija i saznanja dobivenih u svezi obavljanja poslova iz nadležnosti Središnjeg ureda, ustanovljena sumnja u nezakonit ili nepravilan rad penitencijarne ustanove, u nepravilnu primjenu ZIKZ-a i podzakonskih propisa donesenih temeljem njega te drugih propisa koje penitencijarna ustanova primjenjuje u svom radu i postupanju, u nezakonito i nepravilno postupanje državnih službenika i

¹⁸⁹ *Ibid.*, st. 2. i 3.

¹⁹⁰ *Ibid.*, st. 5.

¹⁹¹ *Ibid.*

¹⁹² *Ibid.*, čl. 1. st. 2. Pravilnika o stručnom nadzoru u zatvorskom sustavu, NN 137/21.

¹⁹³ *Ibid.*, čl. 2.

namještenika u obavljanju poslova iz njihovog djelokruga rada, te postupanja prema osobama lišenih slobode, kao i u slučaju izvanredne potrebe utvrđivanja stanja u penitencijarnoj ustanovi.¹⁹⁴ O provođenju stručnog nadzora, bilo redovitog ili *ad hoc*, odlučuje ravnatelj Uprave za zatvorski sustav i probaciju (dalje: Ravnatelj), a provodi ga Povjerenstvo za provođenje stručnog nadzora (dalje: Povjerenstvo) – ovlaštene službene osobe Središnjeg ureda imenovane u Povjerenstvo.¹⁹⁵ Tijekom provođenja stručnog nadzora u zatvorskom sustavu Povjerenstvo je, u skladu sa zakonom, ovlašteno:

- 1) „naložiti otklanjanje utvrđenih nedostataka odnosno nepravilnosti upravitelju u određenom roku;
- 2) naložiti poništenje ili ukidanje svakog nepravilnog ili nezakonitog općeg ili pojedinačnog akta upravitelja ili samo donijeti akt, odnosno odluku koju upravitelj nije donio;
- 3) predložiti pokretanje postupka za utvrđivanje odgovornosti za povredu službene dužnosti;
- 4) predložiti podnošenje kaznene prijave protiv počinitelja kaznenog djela te
- 5) predložiti podnošenje optužnog prijedloga protiv počinitelja prekršaja.“¹⁹⁶

Dakle, ukoliko Povjerenstvo već prilikom provođenja stručnog nadzora utvrdi postojanje sumnje da je došlo do nezakonite primjene sredstava prisile prema jednom ili više zatvorenika, predložit će pokretanje postupka za utvrđivanje odgovornosti za povredu službene dužnosti, a ovlašteno je predložiti i podnošenje kaznene prijave protiv počinitelja kaznenog djela ukoliko smatra da je došlo do grubog kršenja ljudskih prava.

Nadalje, Povjerenstvo tijekom provođenja stručnog nadzora vodi Zapisnik o provođenju stručnog nadzora (dalje: Zapisnik) u kojem se zabilježuju sve činjenice bitne za provođenje stručnog nadzora, uključujući i pritužbe/izjave zatvorenika koje se u nj izravno unose.¹⁹⁷ Od izuzetnog je značaja za zatvorenika upravo mogućnost podnošenja pritužbe na Zapisnik, stoga se, ukoliko smatra da su prema njemu sredstva prisile nezakonito/neopravdano primijenjena, zatvorenik može direktno obratiti Povjerenstvu. Naime, Pravilnikom je propisano da ovlaštena službena osoba koja je član Povjerenstva na molbu zatvorenika može tijekom provođenja stručnog

¹⁹⁴ *Ibid.*, čl. 4.

¹⁹⁵ *Ibid.*, čl. 3. i čl. 5.

¹⁹⁶ *Ibid.*, čl. 10. st. 1.

¹⁹⁷ *Ibid.*, čl. čl. 7. st. 5.

nadzora zaprimiti njegovu pritužbu i po njoj postupiti, a zatvorenik ima na zaprimljenu pritužbu i pravo dobiti odgovor, i to najkasnije u roku od 30 dana od dana zaprimanja pritužbe.¹⁹⁸

Nakon što provede stručni nadzor, Povjerenstvo je u roku od 5 dana dužno predati Izvješće o provedenom stručnom nadzoru (dalje: Izvješće) Ravnatelju, koje sadrži bitne podatke o provedenom stručnom nadzoru, ocjenu Povjerenstva o utvrđenom stanju i prijedlog mjera. Provedbu mjera potom nalaže Ravnatelj, koji će o provedenom stručnom nadzoru, naređenim mjerama i njihovoj provedbi bez odgode izvijestiti Ministra pravosuđa i uprave.¹⁹⁹

6.1.2. Sudski nadzor koji provodi sudac izvršenja

Temeljna zadaća suca izvršenja je zaštita prava zatvorenika i nadziranje zakonitosti u postupku izvršavanja kazne zatvora, a što podrazumijeva i nadzor nad primjenom sredstava prisile (v. t. 2.3.).

Naime zatvorenik je, ukoliko smatra da je primjena sredstava prisile bila nezakonita i da su njegova temeljna ljudska prava prikraćena, ovlašten sucu izvršenja nadležnom za njegov predmet podnijeti pritužbu, i to bilo u pisanom, bilo u usmenom obliku, a sudac izvršenja dužan je na istu odgovoriti u roku od 30 dana od zaprimanja (čl. 17. ZIKZ-a).²⁰⁰ Pismena se pritužba zatvorenika podnosi neposredno i isključena je mogućnost da uprava penitencijarne ustanove napravi uvid u pritužbu, dok je usmenu pritužbu zatvorenik ovlašten podnijeti bez nazočnosti osobe na koju se pritužba odnosi.²⁰¹ Pritužbu su, uz suglasnost zatvorenika, ovlašteni podnijeti i članovi njegove obitelji (čl. 17. st. 1. ZIKZ-a).

Iako ZIKZ ne sadrži detaljnije odredbe koje precizno reguliraju postupak suca izvršenja u povodu pritužbe zatvorenika, na isti bi valjalo primijeniti članak 51. ZIKZ-a kojim je općenito uređen postupak pred sucem izvršenja, stoga u postupku povodom pritužbe zatvorenika na navodno zlostavljanje od strane zatvorskih čuvara i nezakonitu primjenu sredstava prisile nije isključeno niti održavanje ročišta pred sucem, provođenje dokaza u kontradiktornom postupku i slično.

¹⁹⁸ *Ibid.*, čl. 9.

¹⁹⁹ *Ibid.*, čl. 11.

²⁰⁰ Sudac izvršenja dužan je na pritužbu odgovoriti u pisanom obliku, ako je i pritužba podnesena u pisanom obliku (čl. 17. st. 6. ZIKZ-a).

²⁰¹ Čl. 17. st. 2. i 3. ZIKZ-a.

Ovakav je, dobar primjer postupanja povodom pritužbe zatvorenika prikazala Vlada RH u Akcijskom planu u predmetima *Dolenec i Gladović protiv Hrvatske*²⁰² u predmetu Ik-I-209/15, u kojemu su detaljno i brižljivo istraženi navodi zatvorenika da ga je zatvorski čuvar ozlijedio udarcima u glavu.²⁰³ „U tom slučaju sudac izvršenja ispitao je navode zatvorenika razmatranjem pisanih izvjava zatvorenika i zatvorskog čuvara o navodnom zlostavljanju, proučavanjem medicinske dokumentacije o ozljedama zatvorenika, pribavljanjem pisane izvjava medicinske sestre koja je bila prisutna liječničkom pregledu zatvorenika te prikupljanjem izvjava svjedoka, kao i izvjava drugih zatvorenika.“²⁰⁴

Međutim, uopće svrha ovakvog prikazivanja dobre prakse postupanja povodom pritužbe zatvorenika posljedica je ranijih osuda Hrvatske u predmetima *Dolenec i Gladović protiv Hrvatske*. Naime, ESLJP je u oba predmeta utvrdio povredu procesnog aspekta pozitivne obveze iz članka 3. Konvencije, i to prvenstveno zbog toga što, ignorirajući pritužbe zatvorenika, sudac izvršenja nije proveo učinkovitu istragu o navodnoj nezakonitoj primjeni sile od strane pritvorskih čuvara.

Presuda je u predmetu *Dolenec protiv Hrvatske*²⁰⁵ donesena još 26. studenoga 2009. godine, a u zahtjevu je podnositelj, Branko Dolenec (dalje: podnositelj zahtjeva ili BD), istaknuo čak tri slučaja navodnog zlostavljanja od strane zatvorskih čuvara tijekom njegova boravka u zatvoru za koja nije bila provedena učinkovita istraga, od kojih je u dva utvrđena predmetna povreda kako slijedi.²⁰⁶

Do prvog je incidenta u kojemu je protiv podnositelja zahtjeva došlo do primjene sile došlo dana 18. rujna 2006. godine, kada je, sukladno usmenim iskazima i izvješćima zatvorskih čuvara, podnositelj zahtjeva počeo vikati na neke od njih i zatražio da ga odmah odvedu kod zatvorskog liječnika.²⁰⁷ Jedan ga je od zatvorskih čuvara zamolio da se strpi jer se kod liječnika nalazio drugi zatvorenik, međutim on je nastavio vikati i udarati po zidovima, neobazirajući se na upozorenja da se smiri, a potom je uzeo stolicu i bacio je u smjeru zatvorskih čuvara i nastavio bacati druge predmete.²⁰⁸ Slijedom navedenog, čuvari su podnositelja uhvatili za ruke, i to način da ga je jedan

²⁰² Akcijski plan (21/09/2017), *op. cit.* (bilj. 89).

²⁰³ Novokmet, Ante; Kolesarić, Ivana; Livaja, Damir, *op. cit.* (bilj. 181), str. 368.

²⁰⁴ *Ibid.*

²⁰⁵ ESLJP, *Dolenec protiv Hrvatske*, *op. cit.* (bilj. 183).

²⁰⁶ *Ibid.*, § 60-61.

²⁰⁷ *Ibid.*

²⁰⁸ *Ibid.*

uhvatio za lijevu, a drugi za desnu ruku, a potom su mu savili ruke iza leđa i stavili lisice.²⁰⁹ „Podnositelj zahtjeva nastavio je vikati i prijetiti, pa je odveden u posebnu ćeliju u kojoj je vezan.“²¹⁰ Čuvari su odmah pozvali liječnika radi pregleda, no podnositelj je pregled odbio, a odbio je i dati izjavu o incidentu.²¹¹ Kako je podnositelj zahtjeva odbio i drugi liječnički pregled, o tome je sastavljeno izvješće.²¹² BD je podnio pritužbu sucu izvršenja, u kojoj navodi, između ostalog, da su ga zatvorski čuvari dana 18. rujna pretukli, no ti su njegovi navodi ignorirani.²¹³

Do drugog je incidenta došlo dana 21. siječnja 2007. godine, kada su, prema navodima Vlade, dvojica zatvorskih čuvara dijelili terapiju zatvorenicima u njihovim ćelijama.²¹⁴ Kako zatvorski čuvari nisu htjeli dati podnositelju zahtjeva duplu dozu lijeka zbog toga što je odbio uzeti prethodnu, podnositelj zahtjeva počeo je vikati i lupati, a kada su se čuvari zbog toga vratili u njegovu ćeliju, podnositelj zahtjeva je jednoga od njih pokušao udariti nogom.²¹⁵ Čuvari su tada podnositelja zahtjeva dohvatili, plegli na pod i lisicama mu vezali ruke iza leđa, ali kako je on nastavio pružati otpor, čuvari su ga vezali u posebnoj ćeliji.²¹⁶ Nadalje, iz izvješća proizlazi kako je jedan od čuvara primijetio oguljotinu u blizini podnositeljevog desnog oka i upitao ga želi li otići kod zatvorskog liječnika, što je podnositelj zahtjeva odbio, a odbio je i potpisati i izvješće o incidentu i izjavu da ne želi otići kod zatvorskog liječnika.²¹⁷ ESLJP je utvrdio kako se podnositelj zahtjeva pismeno obratio Ministarstvu obitelji, branitelja i međugeneracijske solidarnosti, koje je njegovu pritužbu o uvjetima u Zatvoru u Puli prosljedilo ravnatelju Uprave za zatvorski sustav, ali i na tu pritužbu nije odgovoreno.²¹⁸

Sud, navodeći kako su u oba slučaja nadležna tijela ignorirala navode podnositelja, a posebno ističući kako je „odgovornost za ispitivanje raspoloživih dokaza, uključujući i uzimanje iskaza od podnositelja zahtjeva, uključenih službenika i zatvorskoga liječnika, te za neovisnu ocjenu činjenica, prvenstveno je bila na sucu izvršenja kojemu je podnositelj zahtjeva podnio pritužbu o zlostavljanju ili na nekom drugom neovisnom tijelu kaznenog progona ili sudu,“²¹⁹

²⁰⁹ *Ibid.*

²¹⁰ *Ibid.*

²¹¹ *Ibid.*

²¹² *Ibid.*

²¹³ *Ibid.*, § 63.

²¹⁴ *Ibid.*, § 80.-82.

²¹⁵ *Ibid.*

²¹⁶ *Ibid.*

²¹⁷ *Ibid.*

²¹⁸ *Ibid.*

²¹⁹ *Ibid.*, § 153.

zaključio kako nije došlo do neovisne, temeljite i učinkovite istrage navoda podnositelja zahtjeva i tako utvrdio povredu članka 3. Konvencije s obzirom na njegov postupovni aspekt.²²⁰

Nedugo nakon presude u ovom predmetu, došlo je i do presude u već spomenutom *Gladović protiv Hrvatske*,²²¹ gdje je uz povredu materijalnog aspekta članka 3. Konvencije (v. t. 4. 2.) , utvrđena i povreda procesnog aspekta. I u ovom predmetu Sud ponavlja već utvrđeno u predmetu *Dolenec protiv Hrvatske*, a to je da na sucu izvršenja leži odgovornost ocijeniti je li sila koju su upotrijebili zatvorski čuvari bila potrebna u danoj situaciji, tj. da je sudac izvršenja u konkretnom slučaju morao prikupiti potrebne dokaze, poput izjava svjedoka i potrebnih vještačenja radi istrage ozljeda zatvorenika, koje su prema njegovim navodima nastale uslijed udarca gumenom palicom od strane pritvorskog čuvara.²²²

Pojedinačne i opće mjere poduzete nakon što su presude postale konačne već su razmotrene (v. t. 4. 2.), no u nastavku ćemo se posebno usredotočiti na jednu specifičnu mjeru: signaturu U-III Bi, kojom je omogućeno podnošenje ustavne tužbe prije nego što je iscrpljen pravni put zbog neprovođenja učinkovite istrage kaznenih djela vezanih uz čl. 2. i čl. 3. EKLJP-a, te time prikazati i još jedan mehanizam provođenja nadzora.

6.1.3. Podnošenje ustavne tužbe - Signatura U-III Bi

Ustavna tužba krajnje je sredstvo pravne zaštite pojedinačnih ljudskih prava i temeljnih sloboda zajamčenih Ustavom RH. Posljednji je, unutarnji mehanizam nadzora nad primjenom sredstava prisile prema zatvorenicima kojim se direktno mogu ispraviti povrede njihovih temeljnih prava.

Ustavnu tužbu može podnijeti svaki građanin, pa tako i zatvorenik. Bit će dopuštena samo ako je podnesena Ustavnom sudu RH tek nakon što je iscrpljen pravni put, tj. nakon što su državna tijela koja su odlučivala o predmetnoj povredi ustavnih prava meritorno odlučila o biti stvari.²²³ To znači da zatvorenik mora iskoristiti sva dopuštena pravna sredstva kojima je moguće otkloniti povredu prava koju njima ukazuje. Tek nakon što se ta sredstva pokažu neuspješnima, može podnijeti ustavnu tužbu. Iznimno, „Ustavni sud može pokrenuti postupak po ustavnoj tužbi i prije

²²⁰ *Ibid.*, § 153.-159.

²²¹ ESLJP, *Gladović protiv Hrvatske*, *op. cit.* (bilj. 72).

²²² *Ibid.*, § 41.-45.

²²³ Čl. 62. st. 2. Ustavnog zakona o Ustavnom sudu (dalje: UZUS), NN 99/99, 29/02, 49/02.

no što je iscrpljen pravni put, u slučaju kad o pravima i obvezama stranke ili o sumnji ili optužbi zbog kažnjivog djela nije u razumnom roku odlučio sud (povreda prava na suđenje u razumnom roku) ili u slučaju kad se osporenim pojedinačnim aktom grubo vrijeđaju ustavna prava (gruba povreda ustavnih prava), a potpuno je razvidno da bi nepokretanjem ustavnosudskog postupka za podnositelja ustavne tužbe mogle nastati teške i nepopravljive posljedice.“²²⁴

Štoviše, u vidu pružanja veće zaštite temeljnih ljudskih prava i usklađivanja svoje prakse s međunarodnim standardima, Ustavni sud RH je dana 23. prosinca 2014., donošenjem Poslovničke odluke o izmjenama Poslovnika Ustavnog suda Republike Hrvatske,²²⁵ u članku 54. stavku 1. dodao alineju 6., kojom je uspostavio posebnu signaturu ustavnosudskih predmeta ustavnih tužbi podnesenih radi neučinkovite istrage, oznake "U-IIIbI", a kojom se označavaju postupci pokrenuti i „prije no što je iscrpljen pravni put zbog neprovođenja istrage (nedjelotvorna istraga) kaznenih djela vezanih uz članak 2. (pravo na život) i članak 3. (zabrana mučenja) Konvencije za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda.“²²⁶ Time je omogućeno da „potencijalne žrtve zlostavljanja i mučenja pred državnim tijelima Republike Hrvatske u posljednjoj instanci zatraže zaštitu svojega prava na učinkovitu istragu zbog ponižavajućeg i nečovječnog postupanja pred Ustavnim sudom Republike Hrvatske.“²²⁷ „Od prosinca 2015. godine, kada je donesena prva odluka u predmetu signature U-IIIbI“²²⁸ pa sve do 31. prosinca 2021. godine, Ustavni je sud u predmetima navedene signature donio 65 meritornih odluka,²²⁹ a zaprimio njih čak 104.²³⁰

Posljednja odluka u predmetu navedene signature, a kojom je utvrđena povreda ustavnog prava u proceduralnom aspektu zajamčenog člankom 23. stavkom 1. Ustava Republike Hrvatske donesena je 29. ožujka 2022. godine.²³¹ Ustavnu je tužbu podnio gospodin Damir Trepčač (dalje: podnositelj), zbog neučinkovite istrage navodnog zlostavljanja trojice službenika pravosudne

²²⁴ Čl. 63. st. 1. UZUS-a.

²²⁵ NN 2/15.

²²⁶ Đuras, Ivana, viša ustavnosudska savjetnica: Djelotvorna sredstva učinkovite istrage, IUS INFO, 21.05.2018., <https://www.iusinfo.hr/aktualno/u-sredistu/34220>, posjećeno dana 19. prosinca 2022. godine.

²²⁷ *Ibid.*

²²⁸ Bagić, Snježana: Standardi učinkovite istrage/kaznenog postupka Ustavnog suda Republike Hrvatske Hrvatski ljetopis za kaznene znanosti i praksu, vol. 26, broj 2/2019, str. 335-356., str. 338.

²²⁹ Pregled riješenih predmeta u razdoblju od 1990. do 31. prosinca 2021., https://www.usud.hr/sites/default/files/dokumenti/Pregled_rijesenih_predmeta_u_razdoblju_od_1990_do_31._prosinca_2021.pdf, posjećeno dana 19. prosinca 2022. godine.

²³⁰ Pregled primljenih predmeta u razdoblju od 1990. do 31. prosinca 2021., https://www.usud.hr/sites/default/files/dokumenti/Pregled_primljenih_predmeta_u_razdoblju_od_1990_do_31._prosinca_2021.pdf, posjećeno dana 19. prosinca 2022. godine.

²³¹ Ustavni sud Republike Hrvatske, U-IIIbI-2216/2021 od 29. ožujka 2022. godine.

policije i njihovog neprimjerenog postupanja prema njemu tijekom boravka u Kaznionici u Lepoglavi.

Naime, podnositelj je upozorio kako u povodu njegove kaznene prijave podnesene protiv trojice službenika pravosudne policije ODO Varaždin nije na adekvatan način provelo istragu njegovih navoda da su mu tijekom primjene sredstava prisile nanijeli tešku tjelesnu ozljedu (slomili lakatnu kost), već se „zadovoljilo“ već danim izjavama trojice službenika pravosudne policije bez da ih formalno ispita, a upozorio je i kako ODO Varaždin nije provelo niti medicinsko vještačenje radi utvrđenja mehanizma nastanka i vrste njegovih ozljeda, iako je raspolagalo medicinskom dokumentacijom iz koje proizlazi da je podnositelj ozlijeđen tijekom primjene sredstava prisile.²³²

Ustavna tužba razmotrena je s postupovnog aspekta zabrane mučenja, zajamčenog člankom 23. stavkom 1. Ustava i člankom 3. Konvencije.²³³ Ustavni sud pozvao se na stajališta ESLJP-a te sumirao svoja načelna stajališta u odnosu na doseg članka 23. stavka 1. Ustava i članka 3. Konvencije, kao i obveze države da provedu djelotvornu istragu kako slijedi. Istraga navoda o zlostavljanju „mora biti učinkovita, temeljita i neovisna.“²³⁴ „Istraga je učinkovita ako može dovesti do utvrđivanja svih okolnosti slučaja i kažnjavanja počinitelja.“²³⁵ „To ne znači da istraga uvijek mora dovesti do tog rezultata, jer to iz niza razloga ponekad nije moguće.“²³⁶ „Međutim, da bi istraga bila učinkovita, svakako mora biti temeljita; točnije, državne vlasti su obvezne poduzeti sve razumne i dostupne korake kako bi se utvrdilo točno činjenično stanje.“²³⁷ „To podrazumijeva obvezu provođenja različitih dokaza (ispitivanje svjedoka, provođenje vještačenja i slično).“²³⁸ „To ujedno isključuje nekritično prihvaćanje zaključaka koje su donijele osobe koje su sudjelovale u spornom događaju.“²³⁹ „Upravo zato je bitna neovisnost istrage.“²⁴⁰ „Neovisnost istrage podrazumijeva da osobe koje provode istragu moraju biti neovisne od osoba koje su sudjelovale u

²³² *Ibid.*, § 5.

²³³ *Ibid.*, § 10.

²³⁴ *Ibid.*, § 9.1.

²³⁵ *Ibid.*

²³⁶ *Ibid.*

²³⁷ *Ibid.*

²³⁸ *Ibid.*

²³⁹ *Ibid.*

²⁴⁰ *Ibid.*

događajima koji se istražuju.²⁴¹ „Točnije, ne samo što između tih osoba ne smije postojati hijerarhijska ili institucionalna povezanost nego se traži i stvarna neovisnost.“²⁴²

Primjenjujući navedena načelna stajališta na konkretan slučaj, Ustavni sud utvrdio je da obavijesni razgovori sa službenicima pravosudne policije uopće nisu obavljeni, već je ODO „nekritički prihvatilo izjave službenika pravosudne policije koji su tvrdili da u postupanju prema podnositelju nije bilo nikakve protupravnosti.“²⁴³ Navodi i kako su „početne istražne radnje provedene samo unutar hijerarhijskog lanca odjela osiguranja Kaznionice u Lepoglavi, čiji su službenici pravosudne policije bili umiješani u incident, bez osiguranja vanjske nepristrane procjene, čime ta istraga nije ispunila zahtjeve hijerarhijske, institucionalne i stvarne neovisnosti nadležnog tijela koje provodi istragu u odnosu na službene osobe koje su sudjelovale u spornom događaju.“²⁴⁴ Nadalje, utvrđuje kako nema naznake da je ODO Varaždin zatražilo provođenje medicinskog vještačenja koje bi moglo razjasniti kako je podnositelj ozlijeđen, već je samo izvršilo je uvid u medicinsku dokumentaciju.²⁴⁵ Štoviše, u obrazloženju rješenja o odbačaju kaznene prijave ODO navelo je „da se kritične zgrade radilo o zakonitoj uporabi sredstava prisile trojice službenika pravosudne policije pa, kada bi se kod podnositelja i radilo o teškim tjelesnim ozljedama, ne bi bilo moguće zaključiti da su pravosudni policajci postupali s ciljem nanošenja takvih ozljeda.“²⁴⁶ Sud je, slijedom navedenog, zaključio kako OD Varaždin, „unatoč postojanju medicinske dokumentacije iz koje je razvidno da je podnositelj tijekom boravka u Kaznionici zadobio prijelom lakta, a za koju u kaznenoj prijavi tvrdi da je nastala kao posljedica premlaćivanja trojice pravosudnih policajaca,“ nije proveo temeljitu istragu podnositeljevih navoda²⁴⁷ te je utvrdio povredu ustavnog prava iz članka 23. stavka 1. Ustava te članka 3. Konvencije u proceduralnom aspektu.²⁴⁸

6.1.4. Podnošenje pritužbe Pučkom pravobranitelju

²⁴¹ *Ibid.*

²⁴² *Ibid.*

²⁴³ *Ibid.*, § 12.

²⁴⁴ *Ibid.*

²⁴⁵ *Ibid.*

²⁴⁶ *Ibid.*

²⁴⁷ *Ibid.*

²⁴⁸ *Ibid.*, § 13.

Pučki pravobranitelj je opunomoćenik Hrvatskoga sabora čija je zadaća zaštita i promicanje ljudskih prava i temeljnih sloboda zajamčenih Ustavom, zakonima i međunarodnim pravnim aktima.²⁴⁹ Središnje je tijelo za suzbijanje diskriminacije, nadležan je za vanjsko neprijavlivanje nepravilnosti te djeluje kao Nacionalni preventivni mehanizam za sprečavanje mučenja i drugih okrutnih, neljudskih ili ponižavajućih postupaka ili kažnjavanja (v. t. 3.1.3.).²⁵⁰

Svaka je osoba ovlaštena pučkom pravobranitelju uputiti pritužbu ukoliko smatra da su joj povrijeđena ustavna prava nezakonitim ili nepravilnim radom nekog državnog tijela,²⁵¹ pa tako to može učiniti i zatvorenik u slučaju da smatra da su njegova prava povrijeđena primjenom sredstava prisile. Zatvoreniku je zajamčena povjerljivost prilikom podnošenja pritužbe pa tako pritužbu podnosi i dobiva odgovor u zatvorenoj omotnici bez ograničenja i nadzora sadržaja.²⁵² Podnošenje pritužbe je besplatno, a na web stranicama Pučkog pravobranitelja nalaze se i obrasci pritužbi kako bi se na što adekvatniji način moglo pristupiti problemu i navele sve relevantne informacije.²⁵³

Jedini je nedostatak što, u slučaju podnošenja pritužbe zbog nezakonite primjene sredstava prisile, Pučki pravobranitelj ne može direktno otkloniti povredu zatvorenikovih prava, već može putem preporuka i prijedloga sastavljenih nakon obavljenog ispitnog postupka,²⁵⁴ pokušati utjecati na poduzimanje adekvatnih mjera od strane kaznionice odnosno zatvora u kojima je do povrede došlo, a može o povredi i obavijestiti Vladu RH, Hrvatski sabor te javnost.²⁵⁵ Iako time Pučki pravobranitelj može snažno utjecati na rad državnih i drugih tijela,²⁵⁶ zatvorenici nisu skloni podnositi mu pritužbe.²⁵⁷

²⁴⁹ čl. 1. at. 2. Zakona o pučkom pravobranitelju, dalje: ZPB, NN 76/2012.

²⁵⁰ Pučka pravobraniteljica, Ovlasti i nadležnosti, <https://www.ombudsman.hr/hr/ovlasti-i-nadleznosti/>, posjećeno dana 20. prosinca 2022. godine.

²⁵¹ *Ibid.*

²⁵² Pučka pravobraniteljica, Kako podnijeti pritužbu, <https://www.ombudsman.hr/hr/kako-podnijeti-pritužbu/>, posjećeno dana 20. prosinca 2022. godine.

²⁵³ *Ibid.*

²⁵⁴ „Ako postupa po pritužbi, pravobraniteljica pokreće ispitni postupak. Tijekom postupka može zatražiti sve potrebne informacije, podatke, akte i drugu dokumentaciju od tijela na koje se pritužba odnosi, a koje je obavezno odgovoriti u roku koji pravobraniteljica navede. Tijekom ispitnog postupka pritužitelji će biti informirani o svakom upućenom i primljenom dopisu. Po završetku ispitnog postupka bit će izrađen završni dopis koji se smatra izvješćem o slučaju te se dostavlja podnositelju pritužbe, a u slučaju da je utvrđena ugroza ili povreda prava, i tijelu na čiji se rad pritužba odnosi. Pučka pravobraniteljica može dati preporuke, mišljenja, prijedloge i upozorenja tijelima na koje se pritužba odnosi. Tijela su dužna u roku obavijestiti pučkog pravobranitelja o poduzetim mjerama.“, Pučka pravobraniteljica, Što nakon slanja pritužbe, <https://www.ombudsman.hr/hr/sto-nakon-slanja-prizuzbe/>, posjećeno dana 20. prosinca 2022. godine, čl. 27. st. 1. ZPB-a.

²⁵⁵ Čl. 27. st. 2. i. 3. ZPB-a.

²⁵⁶ Ivičević Karas, Elizabeta, *op. cit.* (bilj. 4), str. 133.

²⁵⁷ Tako zaključeno temeljem godišnjih izvješća Pučke pravobraniteljice.

6.2. Europski sud za ljudska prava – standardi učinkovite istrage

Krajnji nadzorni mehanizam nad zakonitom primjenom sredstava prisile i uopće zaštitom ljudskih prava jest Europski sud za ljudska prava, koji nadzor vrši odlučivanjem u povodu individualnog zahtjeva osobe, pa tako i zatvorenika, koja smatra da je žrtva povrede nekog konvencijskog prava, odnosno, u konkretnom slučaju, povrede pravila o zabrani mučenja (čl. 3. Konvencije).²⁵⁸ Zatvorenik može zahtjev podnijeti u roku od 6 mjeseci od dana donošenja konačne odluke, pod uvjetom da je iscrpio domaći domaći pravni put, tj. zatražio zaštitu svojih Konvencijom zajamčenih prava putem svih dopuštenih domaćih pravnih sredstava.²⁵⁹ Odlučujući o pojedinačnom zahtjevu, ESLJP postavlja pravne standarde koje obvezuju sve države stranke Konvencije i time izravno utječe na zaštitu i razvoj temeljnih prava i sloboda svih osoba u državama članicama (v. t. 4. 2.).

U nastavku ćemo se posebno usredotočiti na standarde učinkovite istrage postavljene judikatorom ESLJP-a koji su proizašli prvenstveno iz postupovne obveze članka 3. Konvencije, a koja predstavlja oblik pozitivne obveze sukladno kojoj je dužna provesti učinkovitu istragu navodne povrede zajamčenog prava.²⁶⁰

6.2.1. Standardi učinkovite istrage

Obzirom da zabrana mučenja (čl. 3. EKLJP-a) predstavlja apsolutno i nederogabilno ljudsko pravo,²⁶¹ Sud se, prilikom rješavanja zahtjeva pojedinaca, posebno usredotočio i na oblik i način provođenja istrage od strane državnih tijela i time uspostavio standarde učinkovite istrage. Ti su standardi koji se tiču članka 3. Konvencije nedavno sažeti presudama Velikog vijeća *Mocanu protiv Rumunjske*²⁶² i *Bouyid protiv Belgije*,²⁶³ ali su ti kriteriji uglavnom jednaki neovisno pod

²⁵⁸ Ivičević Karas, Elizabeta, *op. cit.* (bilj. 4), str. 136.

²⁵⁹ Čl. 35. st. 1. EKLJP-a.

²⁶⁰ Turković, Ksenija; Viljac Herceg, Franka: Učinkovita istraga povreda prava zajamčenih Europskom konvencijom za zaštitu ljudskih prava, Hrvatski ljetopis za kaznene znanosti i praksu, vol. 26, broj 2/2019, str. 265-290., str. 265.

²⁶¹ v. t. 3. 1. 5.

²⁶² ESLJP, Veliko vijeće, *Mocanu i drugi protiv Rumunjske*, 10865/09, 45886/07 i 32431/08, od 17. rujna 2014. godine, § 320.-326.

²⁶³ ESLJP, Veliko vijeće, *Bouyid protiv Belgije*, 23380/09, od 28. rujna 2015. godine, § 120.-123.

kojim se člankom Konvencije preispituje učinkovitost istrage.²⁶⁴ Bitno je istaknuti kako se obveza provođenja učinkovite istrage rađa već u trenutku kada nadležna tijela saznaju za moguće zlostavljanje, bilo da to saznanje proizlazi iz pritužbe koju je podnio zatvorenik, članovi njegove obitelji, pa čak kada saznanje proizlazi iz medijskih natpisa,²⁶⁵ državna su tijela dužna *ex officio* pokrenuti istragu.²⁶⁶

Dakle, kako bi istraga bila učinkovita, ona prvenstveno mora biti neovisna o osobama koje su sudjelovale u događajima te mora omogućiti identificiranje i sankcioniranje odgovornih.²⁶⁷ Istraga mora biti žurnog karaktera radi sprečavanja nastanka još veće štete po osobu, a mora postojati dovoljan element javne kontrole istrage i njezinih rezultata radi uspostave povjerenja javnosti u pravosudni sustav.²⁶⁸ Najbitniji zahtjev učinkovitosti istrage je temeljitost; da bi bila učinkovita, istraga ne mora nužno dovesti do utvrđivanja svih okolnosti slučaja i kažnjavanja počinitelja, ali je važno da državna tijela poduzmu sve razumne i dostupne mjere radi utvrđivanja činjeničnog stanja te identificiranja žrtava i svjedoka.²⁶⁹ Radnje koje je potrebno poduzeti u istrazi, poput prikupljanja izjava svjedoka i žrtve, provođenja vještačenja kojim se daje potpun i objektivni opis povreda, analizu liječničkih nalaza i slično, ovise o okolnostima svakog pojedinog slučaja,²⁷⁰ pa tako u slučaju istrage navodnog zlostavljanja u kojemu je prema zatvoreniku primijenjena sila od strane zatvorskih čuvara, potrebno je prije svega utvrditi je li upotrijebljena sila uopće bila opravdana.²⁷¹ „Provođenje učinkovite istrage nije obveza rezultata, već sredstava,“²⁷² a njezini se zaključci moraju temeljiti na iscrpnoj, objektivnoj i nepristranoj analizi svih relevantnih elemenata.²⁷³

Isto je nedavno potvrdio i naš Ustavni sud u odluci *U-III/2216/2021* (v. t. 6.1.3.), time instruirajući svim sudovima i drugim nadležnim državnim tijelima da se pridržavaju predmetnih načela. Ipak, nedugo nakon objave ustavnosudske odluke, Europski sud za ljudska prava donosi odluku u predmetu *Perkov protiv Hrvatske*,²⁷⁴ kojom ponovno utvrđuje povredu procesnog aspekta

²⁶⁴ Turković, Ksenija; Viljac Herceg, Franka, *op. cit.* (bilj. 260), str. 274.

²⁶⁵ ESLJP, *Husayn (Abu Zubaydah) protiv Poljske*, 7511/13, od 24. srpnja 2014. godine, § 485.

²⁶⁶ Turković, Ksenija; Viljac Herceg, Franka, *op. cit.* (bilj. 260), str. 273.

²⁶⁷ *Ibid.*, str. 274.

²⁶⁸ *Ibid.*

²⁶⁹ *Ibid.*, str. 276.

²⁷⁰ *Ibid.*, str. 278.

²⁷¹ *Ibid.*, str. 277.

²⁷² *Ibid.*, str. 276.

²⁷³ *Ibid.*

²⁷⁴ ESLJP, *Perkov protiv Hrvatske*, 33754/16, od 20. rujna 2022. godine.

članka 3. Konvencije, tj. da državno odvjetništvo nije provelo učinkovitu istragu podnositeljevih navoda da su ga pretukli zatvorski čuvari.²⁷⁵

Podnositelj je, naime, u zahtjevu upozorio Sud o incidentu koji je dogodio tijekom njegova izdržavanja kazne zatvora, a prilikom kojeg je zadobio lakše tjelesne ozljede zbog primjene sredstava prisile od strane zatvorskih čuvara. Primjena sredstava prisile, po njegovom nađenju, nije bila zakonita i smatra da je time došlo do povrede članka 3. Konvencije u materijalnom te postupovnom aspektu. Upozorio je Sud i kako su ga zatvorski čuvari počeli udarati bez razloga, slijedom čega je on posegnuo za čekićem (nalazi su se u alatnici) kako bi ih prestrašio, a oni su ga potom srušili na pod, vezali i nastavili udarati nogama. Zatvorski su čuvari naveli kako su primijenili sredstvo prisile zahvat ključ na lakat, srušili ga na pod i stavili mu lisice nakon što je podnositelj dohvatio čekić upravo kako bi od sebe odbili prijeteću opasnost. Naveli su i kako je potom učinjeno sve po propisima (podnositelju je pružena liječnička pomoć, provedena unutarnja istraga tijekom koje su ispitane osobe koje su sudjelovale u incidentu i zatvorenik s kojim je podnositelj dijelio ćeliju, te je pročitana liječnički nalaz), a upraviteljica zatvora podnijela je izvješće upravi za zatvorski sustav Ministarstva pravosuđa i sucu izvršenja u kojemu je navela da je primjena sile protiv podnositelja zahtjeva bila razmjerna i nužna kako bi se spriječila šteta. Kako nije bio zadovoljan ishodom provedene istrage, podnositelj je podnio kaznenu prijavu protiv zatvorskih čuvara, koju je, nakon provede istrage od strane policije, Općinsko državno odvjetništvo odbacilo utvrdivši da nije bilo dovoljno dokaza da su zatvorski čuvari zlostavljali podnositelja zahtjeva.

Sud je, donoseći odluku u ovom predmetu, na jednom mjestu sumirao sve postavljene standarde, odnosno sve relevantne čimbenike koji moraju biti ispunjeni kako bi se radilo o povredi članka 3. Konvencije u materijalnom i postupovnom smislu upravo kada je riječ o incidentu u kojemu su primijenjena sredstva prisile kako slijedi.

Materijalni aspekt: „Ispitujući je li došlo do povrede materijalnog aspekta čl. 3. Konvencije, Europski sud primjenjuje standard dokazivanja „izvan svake razumne sumnje“ (*Bouyid protiv Belgije*, st. 82.). Pojedinci koji tvrde da su žrtve povrede čl. 3. Konvencije koja se dogodila dok su bili pod kontrolom vlasti, poput osoba na izdržavanju kazne zatvora, moraju

²⁷⁵ Ured zastupnika RH pred Europskim sudom za ljudska prava, Analiza presude, od 2. prosinca 2022. godine, <https://uredzastupnika.gov.hr/UserDocsImages/dokumenti/Analize%20presuda%20i%20odluka/Perkov%20-%20analiza%20presude.pdf>, posjećeno dana 20. prosinca 2022. godine.

pokazati tragove zlostavljanja koji su nastali dok su bili pod nadzorom policije ili sličnog tijela, a onda je na državi teret dokazivanja da nije bilo povrede čl. 3. Drugim riječima, podnositelj mora dostaviti dokaze koji će stvoriti jaku pretpostavku o zlostavljanju, primjerice liječničku potvrdu u kojoj se opisuju ozljede ili tragovi udarca nastali dok je bio pod nadzorom nadležnih tijela, a tužena država treba dostaviti dokaze koji će pružiti zadovoljavajuće i uvjerljivo objašnjenje kako je do toga došlo i dovesti u sumnju verziju događaja koju je iznio podnositelj.²⁷⁶

Postupovni aspekt: „Kada pojedinac iznese osnovanu tvrdnju da je bio podvrgnut postupanju protivnom čl. 3. Konvencije dok je bio pod kontrolom policije ili sličnog tijela, nastaje obveza provođenja učinkovite istrage. Ta istraga mora biti službena, odnosno nadležna tijela moraju djelovati na vlastitu inicijativu. Obveza provođenja učinkovite istrage "nije obveza rezultata nego sredstava", ali bi ona trebala biti takva da može dovesti do identificiranja i kažnjavanja odgovornih osoba. Istraga mora biti brza, temeljita i neovisna. Neovisnost podrazumijeva ne samo izostanak hijerarhijske i institucionalne veze nego i stvarnu neovisnost.“²⁷⁷

U konkretnom je slučaju Sud odlučio kako je došlo samo do povrede postupovnog aspekta, i to jer se Općinsko državno odvjetništvo nije u dovoljnoj mjeri potrudilo utvrditi što se dogodilo prije i nakon što je podnositelj posegnuo za čekićem i je li sila korištena protiv podnositelja zahtjeva bila strogo nužna i/ili prekomjerna. Nadalje, iako je unutarinja istraga bila provedena, istu je provela upraviteljica zatvora koja je hijerarhijski nadređena osobama umiješanima u incident pa se ista ne može smatrati neovisnom, a kako je Sud upozorio i na dužinu trajanja samog postupka, ovakva odluka bila je očekivana.

Do povrede materijalnog aspekta nije došlo. Sud je utvrdio kako „podnositelj nije pokazao da je postojala jaka pretpostavka o njegovom zlostavljanju koja bi prebacila teret dokazivanja na tuženu državu,“²⁷⁸ a s obzirom da je istraga koju su provela nadležna tijela imala propuste, Sud nije mogao izvan razumne sumnje utvrditi da je povrijeđen i materijalni aspekt čl. 3. Konvencije.²⁷⁹

²⁷⁶ *Ibid.*

²⁷⁷ *Ibid.*

²⁷⁸ *Ibid.*

²⁷⁹ *Ibid.*

7. ZAKLJUČAK

Uspoređujući domaća pravna pravila s međunarodnima, a posebice ustavnosudsku praksu s praksom Europskog suda za ljudska prava, možemo zaključiti kako je regulacija primjene sredstava prisile prema zatvorenicima u Republici Hrvatskoj uglavnom usklađena s navedenim međunarodnim standardima. Veliki je napredak u regulaciji primjene sredstava prisile učinjen nakon donošenja presuda u predmetima *Gladović i Dolenec protiv Hrvatske*, slijedom kojih se hrvatsko zakonodavstvo donošenjem Naloga o postupanju u incidentnim situacijama u kojima su primijenjena sredstva prisile potrudilo na što koncizniji način urediti postupak nakon primjene sredstava prisile kako bi se utvrdila zakonitost, odnosno nezakonitost iste prema zatvorenicima te spriječila i uklonile moguće povrede ljudskih prava u smislu članka 3. Konvencije. Isto tako, veliku su ulogu imali i posjeti CPT-a čija je posljedica bila donošenje posebne Upute o načinu primjene raspršivača s dopuštenim neškodljivim tvarima, a kojom se u potpunosti zabranila njegova primjena prema osobama s duševnim smetnjama i načelno je zabranjena primjena istog u zatvorenim prostorima. Jedini nedostatak na koji moramo upozoriti jest kasno usklađivanje propisa kojim se pobliže uređuje način primjene sredstava prisile, zbog toga što, iako je novi Zakon o izvršavanju kazne zatvora stupio na snagu 20. veljače 2021. godine, do 12. veljače 2022. godine se primjenjivao Pravilnik o načinu primjene sredstava prisile kojim je primjena raspršivača s neškodljivim kemijskim spojevima u dozvoljenim koncentracijama bila dopuštena i za svladavanje pasivnog otpora. Iako je predmetni pravilnik u potpunosti stavljen izvan snage donošenjem Pravilnika o poslovima osiguranja u zatvorskom sustavu, takav bi podzakonski akt trebalo što prije ukinuti, a ne čekati na, u konkretnom slučaju, potpunu izmjenu pravilnika kako bi se istog uskladilo sa zakonom koji je na snazi. Štoviše, kao što smo ranije napomenuli, predmetni podzakonski propis nije bio u skladu ni s prethodnim Zakonom o izvršavanju kazne zakona, a primjena raspršivača s DNT-om se čak i poticala. Red je stoga uputiti kritiku Ministarstvu pravosuđa i uprave na takvo kasno usklađivanje propisa i upozoriti na dužnost donošenja pravilnika na temelju zakona upravo radi jačanja pravne sigurnosti.

Moramo upozoriti i na obvezu provođenja učinkovite istrage navoda zatvorenika o navodnom zlostavljanju, posebice kada je zatvorenik podnio pritužbu nadležnim tijelima. Pozitivne smo pomake vidjeli u najnovijoj ustavnosudskoj odluci kojom je Ustavni sud „obgrlio“ standarde učinkovite istrage postavljene judikaturom ESLJP-a i time pozvao sva nadležna tijela

da se istih pridržavaju. Iako je nedavno donesena još jedna presuda Europskog suda za ljudska prava (*Perkov protiv Hrvatske*) kojom je utvrđena povreda postupovnog aspekta članka 3. Konvencije (zabrana mučenja), moramo naglasiti kako ni pred Ustavnim ni pred Europskim sudom za ljudska prava nema mnogo predmeta koje se odnose na incidente u kojima su primijenjena sredstva prisile prema zatvorenicima. Štoviše, Europski sud za ljudska prava je dosad utvrdio povredu članka 3. Konvencije u samo 3 predmeta, stoga se nadamo da će taj broj i u budućnosti ostati tako nizak te da će se sva domaća nadležna tijela pridržavati uputa za primjenu sredstava prisile prema zatvorenicima i dosljedno primjenjivati standarde učinkovite istrage kako bi se spriječile povrede temeljnih ljudskih prava zatvorenika.

8. LITERATURA

Knjige i članci:

1. Babić, Vesna; Josipović, Marija; Tomašević, Goran: Hrvatski zatvorski sustav i zaštita ljudskih prava zatvorenika, Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu, vol. 13, broj 2/2006, str. 685-743.;
2. Bagić, Snježana: Standardi učinkovite istrage/kaznenog postupka Ustavnog suda Republike Hrvatske, Hrvatski ljetopis za kaznene znanosti i praksu, vol. 26, broj 2/2019, str. 335-356.;
3. Đuras, Ivana, viša ustavnosudska savjetnica: Djelotvorna sredstva učinkovite istrage, IUS INFO, 21.05.2018., <https://www.iusinfo.hr/aktualno/u-sredistu/34220>, posjećeno dana 19.12.2022. godine;
4. Horvatić, Željko; Derenčinović, Davor; Cvitanović, Leo: Kazneno pravo, Opći dio 2, Kazneno djelo i kaznenopravne sankcije, Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu, prvo izdanje, 2017. godina;
5. Ivičević Karas, Elizabeta: Penitencijarno pravo, Narodne novine, 2021.;
6. Novokmet, Ante; Kolesarić, Ivana; Livaja, Damir: Neučinkovita istraga zlostavljanja od policije i zatvorskog osoblja, Hrvatski ljetopis za kaznene znanosti i praksu, vol. 26, broj 2/2019, str. 357-387.;
7. Pleić, Marija: Međunarodni instrumenti zaštite prava zatvorenika i nadzora nad sustavom izvršavanja kazne zatvora, Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu, vol. 17, br. 1, 2010, str. 307-331.;
8. Pleić, Marija: Zabrana mučenja u praksi Europskog suda za ljudska prava s posebnim osvrtom na presude protiv Republike Hrvatske i praksu Ustavnog suda, Hrvatski ljetopis za kaznene znanosti i praksu, vol. 23, broj 2/2016, str. 247-279;
9. Turković, Ksenija; Viljac Herceg, Franka: Učinkovita istraga povreda prava zajamčenih Europskom konvencijom za zaštitu ljudskih prava, Hrvatski ljetopis za kaznene znanosti i praksu, vol. 26, broj 2/2019, str. 265-290.

Pravni izvori:

1. Europska konvencija za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda, NN MU 18/97, 6/99, 14/02, 13/03, 9/05, 1/06, 2/10, 13/17;
2. Europska zatvorska pravila;
3. Kazneni zakon, NN 125/11, 144/12, 56/15, 61/15, 101/17, 118/18, 126/19, 84/21;
4. Konvencija UN-a protiv mučenja i drugih okrutnih, nečovječnih ili ponižavajućih postupaka ili kazni, od 10. prosinca 1984. godine, <https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/convention-against-torture-and-other-cruel-inhuman-or-degrading>;
5. Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima i Međunarodni pakt o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima, rezolucija br. 2200 A /XXI/, od 16. prosinca 1966. godine;
6. Poslovnička odluka o izmjenama Poslovnika Ustavnog suda Republike Hrvatske, NN 2/15;
7. Pravilnik o poslovima osiguranja u zatvorskom sustavu, NN 16/2022;
8. Pravilnik o načinu primjene sredstava prisile, NN 48/2009, 66/2010, 14/2021, 16/2022;
9. Pravilnik o stručnom nadzoru u zatvorskom sustavu, NN 137/21;
10. Ustav Republike Hrvatske, NN 56/90, 135/97, 08/98, 113/00, 124/00, 28/01, 41/01, 55/01, 76/10, 85/10, 05/14;
11. Ustavni zakon o Ustavnom sudu, NN 99/99, 29/02, 49/02;
12. Zakon o izvršavanju kazne zatvora, NN 14/21;
13. Zakon o izvršavanju kazne zatvora, NN 128/99., 55/00., 59/00., 129/00., 59/01., 67/01., 11/02., 190/03. - službeni pročišćeni tekst, 76/07., 27/08., 83/09., 18/11., 48/11., 125/11., 56/13., 150/13., 98/19., 14/21.;
14. Zakon o potvrđivanju Protokola broj 1 i Protokol broj 2 uz Europsku konvenciju o sprječavanju mučenja i neljudskog ili ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja, NN 11/00
15. Zakon o kaznenom postupku, NN 152/08, 76/09, 80/11, 121/11, 91/12, 143/12, 56/13, 145/13, 152/14, 70/17, 126/19, 126/19, 130/20, 80/22;
16. Zakon o pučkom pravobranitelju, NN 76/2012;
17. Zakon o Nacionalnom preventivnom mehanizmu za sprečavanje mučenja i drugih okrutnih, neljudskih ili ponižavajućih postupaka ili kažnjavanja, NN 18/11, 33/15;
18. Zakon o izvršavanju sankcija izrečenih maloljetnicima za kaznena djela i prekršaje, NN 133/12.

Sudska praksa

Europski sud za ljudska prava:

1. Veliko vijeće, *Bouyid protiv Belgije*, 23380/09, od 28. rujna 2015. godine;
2. *Dolenec protiv Hrvatske*, 25282/06, od 26. studenog 2009. godine;
3. *Gladović protiv Hrvatske*, 28847/08, od 10. svibnja 2011. godine;
4. Husayn (Abu Zubaydah) protiv Poljske, br. 7511/13, od 24. srpnja 2014. godine;
5. Veliko vijeće, *Mocanu i drugi protiv Rumunjske*, 10865/09, 45886/07 i 32431/08, od 17. rujna 2014. godine;
6. *Matko protiv Slovenije*, 43393/98, od 2. studenog 2006. godine;
7. *Perkov protiv Hrvatske*, 33754/16, od 20. rujna 2022. godine;
8. *Ribitsch protiv Austrije*, 18896/91, od 4. prosinca 1995. godine;
9. *Vasilev protiv Bugarske*, 48130/99, od 12. travnja 2007. godine;
10. *Tali protiv Estonije*, 66393/10, od 13. svibnja. 2014. godine.

Ustavni sud Republike Hrvatske:

1. U-IIIBi-2216/2021 od 29. ožujka 2022. godine.

Ostali izvori:

1. Akcijsko izvješće (10/11/2020): Priopćenje iz Hrvatske u vezi s grupom predmeta DOLENEC protiv Hrvatske (zahtjev br. 25282/06), DH-DD(2020)1032, https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectID=0900001680a0691d;
2. Akcijski plan (21/09/2017): Priopćenje iz Hrvatske u vezi sa slučajem DOLENEC protiv Hrvatske (Zahtjev br. 25282/06), DH-DD(2017)1097, https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectId=09000016807595f2;
3. CAT (2016) Concluding Observations: Denmark, CAT/C/DNK/CO/6-7, od 4. veljače 2016. godine, <https://atlas-of-torture.org/en/entity/iyu1f7dcje80xdbey6anyiudi?page=1>;
4. CPT ukratko, https://www.coe.int/en/web/cpt/about-the-cpt_HR;

5. Izvješća CPT-a i odgovori Vlade RH: <https://www.coe.int/en/web/cpt/Croatia>;
6. Medijski članak o posljednjem posjetu CPT-a Hrvatskoj: <https://h-alter.org/ljudska-prava/cpt-priprema-novi-izvjestaj-o-hrvatskoj/>;
7. Guide on the case-law of the European Convention on Human Rights: https://echr.coe.int/Documents/Guide_Prisoners_rights_ENG.pdf;
8. Hina, Upraviteljica zatvora: ‘Službenici su za bjeguncem trčali točno onoliko koliko smiju trčati’, Jutarnji list, <https://www.jutarnji.hr/vijesti/crna-kronika/upraviteljica-zatvora-sluzbenici-su-za-bjeguncem-trcali-tocno-onoliko-koliko-smiju-trcati-15016955>,
9. Izvješća pučke pravobraniteljice;
10. Ministarstvo pravosuđa, Uprava za zatvorski sustav i probaciju, središnji ured, KLASA: 730-02/16-10/344, URBROJ: 514-08-01-05-01-18-18, Zagreb, 20. studenoga 2018.;
11. Ministarstvo pravosuđa i uprave, Uprava za zatvorski sustav i probaciju, Priručnik za zatvorenike: <https://mpu.gov.hr/UserDocsImages/dokumenti/Zatvorski%20sustav/Priru%C4%8Dnik%20za%20zatvorenike%202018.pdf>;
12. Ministarstvo pravosuđa i uprave, Izvješća o stanju i radu kaznionica, zatvora i odgojnih zavoda od 2009.-2020. godine;
13. Ministarstvo pravosuđa i uprave, Uprava za zatvorski sustav i probaciju, Centar za izobrazbu: Poslovi i postupanja pravosudne policije, Priručnik za polaznike temeljnog tečaja, ožujak 2022., https://mpu.gov.hr/UserDocsImages//dokumenti/Zatvorski%20sustav/Centar%20za%20izobrazbu//poslovi%20i%20post%20prav%20policije_ozujak%202022.pdf;
14. Pučka pravobraniteljica: Ovlasti i nadležnosti, <https://www.ombudsman.hr/hr/ovlasti-i-nadleznosti/>,
15. Pučka pravobraniteljica, Kako podnijeti pritužbu, <https://www.ombudsman.hr/hr/kako-podnijeti-prituzbu/>;
16. Pučka pravobraniteljica, Što nakon slanja pritužbe, <https://www.ombudsman.hr/hr/sto-nakon-slanja-prizuzbe/>;
17. Resolution CM/ResDH(2020)309: Execution of the judgments of the European Court of Human Rights, Two cases against Croatia, [https://hudoc.echr.coe.int/fre#{%22itemid%22:\[%22001-207186%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/fre#{%22itemid%22:[%22001-207186%22]});

18. Ustavni sud, Pregled riješenih predmeta u razdoblju od 1990. do 31. prosinca 2021.,
https://www.usud.hr/sites/default/files/dokumenti/Pregled_rijesenih_predmeta_u_razdoblju_od_1990_do_31_prosinca_2021.pdf;
19. Ustavni sud, Pregled primljenih predmeta u razdoblju od 1990. do 31. prosinca 2021.,
https://www.usud.hr/sites/default/files/dokumenti/Pregled_primljenih_predmeta_u_razdoblju_od_1990_do_31_prosinca_2021.pdf;
20. Ured zastupnika RH pred Europskim sudom za ljudska prava, Analiza presude, od 2. prosinca 2022.,
<https://uredzastupnika.gov.hr/UserDocsImages/dokumenti/Analize%20presuda%20i%20odluka/Perkov%20-%20analiza%20presude.pdf>;
21. Vlada RH, Prijedlog zakona o izmjenama i dopunama Zakona o izvršavanju kazne zatvora, PZE 372., str. 1., https://sabor.hr/sites/default/files/uploads/sabor/2020-02-11/150302/PZE_372.pdf.